

Я. Н. Марозава

**ТЭОРЫЯ І ПРАКТЫКА
ПЕРАКЛАДУ**

*Вучэбна-метадычны комплекс
для студэнтаў філалагічных спецыяльнасцей*

2011

УДК 481 – (075 . 8)
ББК 81.411.3 – 21 – 923
М 28

Аўтар: дацэнт кафедры беларускага мовазнаўства УА “ВДУ імя П.М. Машэрава” **Я. Н. Марозава**

Рэцэнзент: кандыдат філалагічных навук дацэнт кафедры агульнага і рускага мовазнаўства УА “ВДУ імя П.М.Машэрава” **У. М. Генкін**

М 28

ВМК рэкамендуецца ў якасці вучэбна-метадычнага дапаможніка для студэнтаў спецыяльнасці 1- 21 05 01 Беларуская філалогія са спецыялізацыяй 1- 21 05 01 01 Мовазнаўства. Ён прызначаны для самастойнай працы і для аўдыторных заняткаў пад кіраўніцтвам выкладчыка. У дапаможніку разглядаюцца мэта, задачы курса, асноўныя паняцці тэоры перакладу, кароткі змест лекцый, тэматыка дакладаў, літаратура да кожнай тэмы, матэрыялы для перакладу на практычных занятках.

Дапаможнік можа быць выкарыстаны таксама настаўнікамі на факультатывных ці гуртковых занятках, а таксама ўсімі, хто цікавіцца праблемамі перакладу ва ўмовах блізкароднаснага білінгвізму.

УДК 481 – (075 . 8)
ББК 81.411.3 – 21 – 923

© Марозава Я.Н., 2011
© УА “ВДУ імя П.М. Машэрава”, 2011

У В О Д З І Н Ы

Вучэбна-метадычны комплекс "Тэорыя і практыка перакладу" прызначаны для студэнтаў III курса філалагічных спецыяльнасцей і мае на мэце паглыбіць і абагульніць веды студэнтаў па сучаснай беларускай мове, пашырыць практычныя ўменні і навыкі перакладу тэкстаў розных стыляў і жанраў.

Змест дапаможніка арыентаваны на рэалізацыю такіх задач навучання, як замацаванне і паглыбленне, удасканаленне ведаў і ўменняў студэнтаў па граматыцы і стылістыцы, па культуры мовы, развіццё інтэлектуальных і творчых здольнасцей студэнтаў. Дапаможнік уключае ў сябе а) тэарэтычны лекцыйны матэрыял; б) спіс літаратуры; в) тэматыку дакладаў з указаннем літаратуры да кожнай тэмы; г) тэксты для перакладу розных стыляў і жанраў (проза мастацкага, публіцыстычнага, навуковага, афіцыйна-дзелавога стыляў; вершы класікаў рускай літаратуры); д) асобныя сказы для карэкцыі з інтэрферэнтнымі памылкамі, вылучаныя з раённага, абласнога і рэспубліканскага перыядычнага друку, а таксама з мовы дыктараў Беларускага радыё і тэлебачання.

МЭТА курса "Тэорыя і практыка перакладу" — пазнаёміцца з гісторыяй сусветнага і айчыннага перакладу і дапамагчы студэнтам авалодаць практычнымі навыкамі перакладу; павысіць агульную культуру мовы студэнтаў.

ЗАДАЧЫ курса:

а) знаёмства з тэорыяй перакладу, яго асноўнымі прынцыпамі, метадамі, формамі;

б) знаёмства з асноўнымі этапамі гісторыі перакладчыцкай навукі, з гісторыяй сусветнага перакладу і перакладу савецкага перыяду; знаёмства з асноўнымі тэндэнцыямі перакладу;

в) выпрацоўка практычных навыкаў самастойнага перакладу мастацкай, публіцыстычнай, навуковай, афіцыйна-дзелавой літаратуры; самастойнага перакладу вершаў класікаў рускай літаратуры.

г) выпрацоўка ўмення параўноўваць паралельныя пераклады;

д) павышэнне агульнай культуры мовы студэнтаў.

На практычных занятках неабходна падрыхтаваць і абмеркаваць кароткія паведамленні па разнастайных праблемах перакладу. Для студэнтаў-беларусаведаў, як і для школьнікаў, мэтазгодна практыкаваць пераважна пераклад з рускай мовы на беларускую. Вялікую карысць павінна прынесці карэкцыя сказаў з інтэрферэнтнымі памылкамі, абумоўленымі тым, што ў наш час многія журналісты, як і школьнікі, студэнты, мысляць па-руску, выражаючы думкі на беларускай мове, і механічна пераносяць нормы рускай мовы ў беларускую.

П Л А Н

6 гадз. лекц., 30 гадз. пр., залік.

№ п /п	Т Э М А	Коль- касць гадзін
<u>Л Е К Ц Ы І:</u>		
1.	Уводзіны. Прадмет, змест, задачы дысцыпліны. Сувязь з іншымі дысцыплінамі. Літаратура. Тэматыка дакладаў.....	2
2.	3 тэорыі і з гісторыі перакладу.....	2
3.	Безэквівалентнасць у перакладзе. Пераклад фразеалагізмаў. Пераклад знешне падобных граматычных канструкцый.....	2
Усяго лекцый		6 гадз.
<u>П Р А К Т Ы Ч Н Ы Я:</u>		
1.	3 тэорыі перакладу. Пераклад тэкстаў мастацкага стылю.....	2
2.	3 гісторыі перакладу: асноўныя этапы гісторыі сусветнага перакладу.....	2
3.	3 гістрыі перакладу: асноўныя этапы гісторыі і тэндэнцыі перакладу савецкага перыяду.....	2
4.	3 арыфметыкі і алгебры мастацкага перакладу. Слоўнікавыя ляпусы.....	2
5.	3 практыкі перакладу. Канцылярызмы і штампы. Пераклад тэкстаў публіцыстычнага стылю.....	2
6.	Безэквівалентная лексіка і спосабы яе перакладу.....	2
7.	Перклад ФА, прыказак, прымавак. Пераклад тэкстаў мастацкага стылю.....	2
8.	Пераклад знешне падобных граматычных канструкцый. Пераклад перакладных тэкстаў, параўнанне іх з арыгіналам..	2
9.	Праблемы мастацкага перакладу ў школе (4 клас). Пераклад тэкстаў мастацкага і гутарковага стыляў.....	2
10.	Праблемы мастацкага перакладу ў школе (5-6 класы). Пераклад вершаваных тэкстаў (К. Бальмант).....	2
11.	—//—//— (7-8 класы). Пераклад вершаў (А.С. Пушкін).....	2
12.	—//—//— (9 клас). Пераклад вершаў (С. Ясенін).....	2
13.	—//—//— (10 клас). Пераклад вершаў (Б. Акуджава).....	2
14.	—//—//— (11 клас). Пераклад тэкстаў дзелавога стылю.....	2
15.	—//—//— (11 клас). Пераклад тэкстаў навуковага стылю.....	2
Усяго практычных		30 гадз.

ЛЕКЦЫЯ 1

У В О Д З І Н Ы

План:

1. Прадмет, змест, мэта і задачы дысцыпліны.
2. Сувязь з іншымі дысцыплінамі.
3. Літаратура да курса.
4. Размеркаванне дакладаў і прыкладнай літаратуры да іх.

Наш век побач з іншымі эпітэтамі атрымаў назву "век перакладу", што звязана з небывалым ростам інфармацыі, хуткім распаўсюджаннем якой мы абавязаны перакладам. Многія людзі, якія не з'яўляюцца спецыялістамі-перакладчыкамі,— настаўнікі, студэнты, аспіранты, урачы, інжынеры — уцягнуты ў перакладчыцкую дзейнасць. **Веданне асноў тэорыі, асноўных прыёмаў перакладу ўжо становіцца элементам агульнай адукацыі чалавека.** У наш час, калі патрабаванні да кругагляду і эрудыцыі перакладчыка значна ўзрастаюць, гэты "элемент агульнай адукацыі" як ніколі неабходны не толькі перакладчыкам, але і выкладчыкам мовы, журналістам, работнікам СМІ.

Праблемам **перакладу** сёння надаецца асаблівая ўвага, бо пераклад — гэта пасол міру. Звяртанне да праблем перакладу тлумачыцца і ўнутрымоўнымі, і пазамоўнымі прычынамі. На сучасным этапе літаратура народаў "блізкага замежжа" (былога СССР) мае вялікія здабыткі: высокамастацкія арыгінальныя і перакладныя творы. Літаратура кожнага з народаў павінна стаць здабыткам іншых народаў. Таму пераклад з адной мовы на другую — з'ява актуальная, надзённая. Ад сапраўды мастацкага, сапраўды творчага перакладу залежыць успрыняцце літаратуры, уяўленне пра той ці іншы самабытны народ, нацыю.

Асаблівую актуальнасць набывае праблема перакладу ва ўмовах блізкароднаснага білінгвізму. Двухмоўе, або білінгвізм, — гэта папераменнае карыстанне дзвюма мовамі. Як вядома, маўленне — гэта люстэрка, у якім адбіваецца агульная культура чалавека і грамадства. У Рэспубліцы Беларусь праблема культуры беларускага маўлення надзвычай актуальная. У свеце няма менавіта такой сітуацыі двухмоўя, як у Беларусі. Сучасная моўная сітуацыя ў Беларусі характарызуецца як камунікацыйна незбалансаваная, бо пры фармальным раўнапраўі дзвюх дзяржаўных моў дамінантнае становішча займае руская. Ёй аддае перавагу большасць беларусаў-гараджан, пра што сведчыць перапіс насельніцтва 1999 года. З ліку 6 млн. 984 тыс. чалавек, якія назвалі роднай мовай беларускую, толькі 3 млн. 345 тыс. беларусаў выкарыстоўваюць гэтую мову дома, прычым, каля 63 % з іх складаюць вясковыя жыхары. Сказанае пацвярджае думку

Б.А. Плотнікава пра тое, што сферы ўжывання беларускай мовы “нагадваюць своеасаблівыя рэзервацыі, па-за межамі якіх выкарыстанне беларускай мовы ўспрымаецца як ненатуральная і нязвыклая з’ява” [Плотнікаў Б.А. Унутраныя фактары сучаснага стану беларускай мовы // Беларуская мова ў другой палове ХХ ст. – Мн.: Тэхналогія, 1998, с. 37].

Беларуская і руская мовы з’яўляюцца генетычна і структурна блізкімі. Гэтая блізкасць і функцыянаванне на адной тэрыторыі, на думку І. С. Роўды, “быццам бы ліквідуюць перашкоды перад свабодным і нават непрыкметным для неспецыяліста ўзаемапранікненнем элементаў гэтых моў на розных узроўнях — фанетычным, марфалагічным, сінтаксічным” [Ровдо И.С. Учет влияния различных языковых элементов на значение слова при обучении в школах БССР // Народная асвета, № 12, 1983, с. 42]. Блізкароднасны характар беларуска-рускага двухмоўя стварае цяжкасці для яго носбітаў пры авалодванні гэтымі мовамі, бо, нягледзячы на структурнае падабенства гэтых моў, кожная з іх мае свае спецыфічныя рысы, якія павінны ўлічвацца ў маўленні. Ігнараванне гэтых рыс прыводзіць да інтэрферэнтных памылак.

Раней тэрмінам “інтэрферэнцыя” (ад лац. *inter* – паміж, узаемна і *ferens* – нясу) абазначалі адмоўны і станоўчы ўзаемаўплыў моў у выніку кантактавання (Л.У. Шчэрба, М.Г. Булахаў і інш.). Цяпер у лінгвістыцы адрозніваюць два віды моўнага ўздзеяння пры кантакце: станоўчы перанос (трансферэнцыю) і адмоўны перанос (інтэрферэнцыю). Выкарыстоўваюцца таксама тэрміны “станоўчы трансфер” і “адмоўны трансфер” (Л.Н. Бенядзіктава), “транспазіцыя” і “інтэрферэнцыя” (А.Я. Закірэ’янаў).

Мы будзем ужываць тэрмін **моўная інтэрферэнцыя** ў значэнні “адхіленне ад нормаў” у мовах, якія кантактуюць. Узровень праяўлення інтэрферэнцыі залежыць ад моўнай кампетэнцыі білінгва, куды ўключаецца слоўнікавы запас, разнастайнасць сінтаксічных канструкцый, свядомае захоўванне нормаў і г.д. Блізкасць і падабенства беларускай і рускай моў абумоўліваюць шматлікасць і ўстойлівасць інтэрферэнтных памылак пры маўленні на той ці іншай мове, якія сведчаць пра нізкую маўленчую культуру асобы.

Інтэрферэнцыя закранае ўсе раздзелы моўнай сістэмы: лексіку, фанетыку, акцэнтацыю, словаўтварэнне, марфалогію, сінтаксіс. У адпаведнасці з гэтым вылучаюць віды інтэрферэнцыі: а) лексічная; б) фанетычная; в) акцэнтная; г) словаўтваральная; д) марфалагічная; е) сінтаксічная.

Так, напрыклад, лексічнымі інтэрферэмамі ў беларускім маўленні з’яўляюцца словы *падростак*, *Раждзество*, *ад*. Гэта нефункцыянальныя русізмы. У беларускай мове ім адпавядаюць: *падлетак*, *Раство* (і царкоўнаславянizm *Ражаство*), *пекла*.

Блізкароднаснасць беларускай і рускай моў абумоўлівае магчымасць адносна лёгкага пасіўнага валодання другой мовай. Аднак выданне тэкстаў на другой, надзвычай блізкай мове патрабуе раздзялення механізмаў, якія ў

працэсе слухання і разумення маглі ўтвараць поўнае адзінства. Пераклад — гэта не механічная праца, пры якой дастаткова мець пад рукой перакладныя слоўнікі. Бо пры **паслоўным перакладзе** тэкст збядняецца ў змесце, у вобразнасці, а часам сэнс выказвання і зусім страчваецца. Сяргей Нараўчатаў у артыкуле ”Названный мой брат” (пра ўкраінскага паэта Платона Варанько) піша: ”З блізкай мовы значна цяжэй перакладаць, чым з далёкай... Падманлівая прастата адпаведнасцей абцяжарвае, а не аблягчае перакладанне. За рэдкім выключэннем вершы ўкраінскіх паэтаў гучаць на роднай мове значна мацней, чым у перакладзе” [Цытуецца па: Сучасная беларуская літаратурная мова: Практ. заняткі / Пад агул рэд. Ф. М. Янкоўскага.— 2-е выд., перапрац.— Мн.: Выш. шк., 1987, с. 230].

Т. ч., блізкароднасны характар беларуска-рускага двухмоўя, з аднаго боку, садзейнічае вывучэнню рускай мовы практычна ўсімі беларускімі школьнікамі ў даволі высокай ступені, а з другога боку, ставіць пэўныя праблемы. Нашаму грамадству неабходна імкнуцца да сіметрычнага двухмоўя, пры якім кожны член грамадства мог бы без цяжкасці і без памылак ужываць па патрэбе адну або другую мову і ў вусных, і ў пісьмовых выказваннях, мог бы свабодна перакладаць тэксты з адной мовы на другую. У першую чаргу гэта адносіцца да будучых настаўнікаў-моваведаў, да работнікаў радыё і тэлебачання, журналістаў.

Сувязь з іншымі дысцыплінамі. Пры засваенні курса ”Тэорыя і практыка перакладу” неабходна абапірацца на веды, атрыманыя пры вывучэнні многіх дысцыплін. Пераклад як вельмі складаная інтэлектуальная дзейнасць уяўляе сабой аб’ект вывучэння такіх дысцыплін, як а) сучасная беларуская літаратурная мова; б) сучасная руская літаратурная мова; в) параўнальная граматыка беларускай і рускай моў; г) стылістыка беларускай мовы; д) лінгвістычны аналіз тэксту; е) гісторыя мовы і літаратуры; ё) тэорыя літаратуры. Некаторыя аспекты перакладчыцкай дзейнасці вывучаюцца псіхалогіяй, сацыялогіяй, рэлігіязнаўствам, кібернетыкай, інфарматыкай і іншымі навуковымі дысцыплінамі. Але ў гэтай дзейнасці ёсць свая **ўласная тэорыя** — асобая навуковая дысцыпліна. Яна хоць і карыстаецца метадамі іншых навук і назвапашанымі імі ведамі, тым не менш мае свой **уласны прадмет** — устанаўленне заканамернасцей і адпаведнасцей паміж перакладамі і арыгіналамі, устанаўленне прычын перакладчыцкіх рашэнняў і распрацоўка іх тыпалогій. І хоць мы пагаджаемся, што пераклад — гэта мастацтва, але мастацтва, заснаванае на навуцы. **Метадалогію** перакладу можна распрацаваць і навучыць чалавека гэтай дзейнасці гэтак жа, як можна навучыць таленавітага ад прыроды кампазітара нотнай грамаце, таленавітага жывапісца — тэхніцы жывапісу і да т. п.

ЛЕКЦЫЯ 2

З ТЭОРЫ І З ГІСТОРЫ ПЕРАКЛАДУ

План:

1. З тэоры перакладу.
2. З гісторыі перакладу.

+++++

1. З ТЭОРЫ ПЕРАКЛАДУ

Аб'ектам перакладу могуць быць вершы, мастацкая проза, навуковыя кнігі, дыпламатычныя дакументы, дзелавыя паперы, прамовы аратараў, газетныя матэрыялы, гутарка суразмоўнікаў і інш.

Як ні парадаксальна, пераклад — гэтая вельмі старажытная і надта складаная практычная дзейнасць — мае вельмі маладую **тэорыю**, якую па ўзросце можна параўнаць з генетыкай і кібернетыкай.

У наш час вядома мноства самых разнастайных **азначэнняў** паняцця '**пераклад**'. Кожны даследчык тэорыі перакладу, як правіла, дае і сваё азначэнне **аб'екта даследавання**. Само слова *пераклад* з'яўляецца мнагазначным:

- 1) пераклад як інтэлектуальная дзейнасць, г. зн. працэс;
- 2) пераклад як вынік гэтага працэсу, прадукт перакладчыцкай дзейнасці, інакш кажучы, твор маўлення, створаны перакладчыкам (яго яшчэ называюць англійскім тэрмінам "транслат").

Прывядзём некаторыя **азначэнні паняцця 'пераклад'**, дадзеныя вядомымі вучонымі.

Л. С. Бархударав: "Пераклад можна лічыць пэўным відам трансфармацыі, а іменна *міжмоўнай трансфармацыі*". [Бархударав Л.С. Язык и перевод.— М., 1975, с. 6]. Пераклад — гэта працэс ператварэння тэксту адной мовы ў тэкст на другой мове пры захаванні па магчымасці нязменным зместу [Гл.: Там жа, с. 11]. Іншыя ж вучоныя перакладаведы лічаць, што такое азначэнне паняццю 'пераклад' недакладнае, няпоўнае. Бо акрамя дакладнасці перадачы зыходнага зместу, у гэтым азначэнні Л.С.Бархударова не ўказваецца на функцыянальна-стылістычную адэкватнасць перакладнога тэксту, г. зн. на яго адпаведнасць арыгіналу ў адносінах *стылю і формы*. Аднак, як паказвае **практыка перакладу**, адпаведнасць *формы* перакладу і арыгінала надта абмежавана.

А. В. Фёдарав: "Пераклад разглядаецца перш за ўсё як *маўленчы твор у яго суадносінах з арыгіналам* і ў сувязі з асаблівасцямі дзвюх моў і з прыналежнасцю матэрыялу да тых ці іншых жанравых катэгорый". "Перакласці — значыць *выразіць* правільна і поўна сродкамі адной мовы

тое, што ўжо выразана раней сродкамі другой мовы” [Фёдоров А. В. Основы общей теории перевода.— М., 1983, с. 10].

М. Ледэрэр: ”Пры перакладзе недастаткова зразумець самому, трэба, каб зразумелі іншыя. *Пераклад распадаецца на дзве часткі: успрыняцце сэнсу і яго выразэнне*” [Lederer M. *Interpréter pour traduire.*— Paris, 1997, p. 31].

Я. І. Рэцкер: «Задача перакладчыка — *перадаць сродкамі другой мовы цэласна і дакладна змест арыгінала, захаваўшы яго стылістычныя і экспрэсіўныя асаблівасці. Пад ”цэласнасцю” перакладу трэба разумець адзінства формы і зместу на новай моўнай аснове. Калі крытэрыем дакладнасці перакладу з’яўляецца тоеснасць інфармацыі, то цэласным (паўнацэнным або адэкватным) можна прызнаць толькі такі пераклад, які перадае гэту інфармацыю раўнацэннымі сродкамі. Інакш кажучы, у адрозненне ад пераказу, пераклад павінен перадаваць не толькі тое, што выразана арыгіналам, але і так, як гэта выразана ў ім» [Рэцкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика.— М., 1974, с. 7].*

Ж. Мунен: ”Пераклад — гэта кантакт моў, з’ява білінгвізму. [...] Гэта выпадак, калі білінгв свядома змагаецца супраць усякага адхілення ад нормы, супраць усякай інтэрферэнцыі” [Mounin G. *Les problèmes théoriques de la traduction.*— Paris, 1963, p. 4].

”...Падобна медыцыне, пераклад застаецца мастацтвам, але мастацтвам, заснаваным на навуцы” [Там жа, с. 16].

А. Д. Швейцэр: «Пераклад можа быць вызначаны як аднакіраваны і двухфазны працэс міжмоўнай і міжкультурнай камунікацыі, пры якім на аснове падвергнутага мэтанакіраванаму (”перакладчыцкаму”) аналізу першаснага тэксту ствараецца другасны тэкст, які замяняе першасны ў другім моўным і культурным асяроддзі...» [Швейцэр А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты.— М., 1988, с. 75].

В. С. Виноградаў: «Трэба пагадзіцца з думкай, што пераклад — гэта асобы, своеасаблівы і самастойны від славеснага мастацтва. Гэта мастацтва ”другаснае”, мастацтва ”перавыразэння” арыгінала ў матэрыяле другой мовы. Перакладчыцкае мастацтва, на першы погляд, падобна на выканаўчае мастацтва музыканта, акцёра, чытальніка тым, што яно рэпрадуцыруе мастацкі твор, а не стварае нешта абсалютна арыгінальнае, тым, што творчая свабода перакладчыка абмежавана арыгіналам. Але падабенства на гэтым і канчаецца. У астатнім пераклад рэзка адрозніваецца ад любога віду выканаўчага мастацтва і складае асобую разнавіднасць мастацка-творчай дзейнасці, своеасаблівую форму ”другаснай” мастацкай творчасці» [Виноградов В.С. Лексические вопросы перевода художественной прозы.— М., 1978, с. 8].

Т. ч., акрэслім сутнасныя прыметы перакладу з прыведзеных вышэй азначэнняў. **П е р а к л а д** — гэта

- маўленчы твор у яго суадносінах з арыгіналам;

- выражэнне таго, што было ўжо выражана сродкамі другой мовы, перавыражэнне;
- працэс міжмоўнай і міжкультурнай камунікацыі; камунікацыя з выкарыстаннем дзвюх моў, кантакт моў, з’ява білінгвізму;
- двухфазны працэс, таму што ён распадаецца на дзве часткі, на два моманты;
- міжмоўная трансфармацыя;
- від славеснага мастацтва; мастацтва, заснаванае на навуцы.

Існуюць наступныя **віды лінгвістычнага перакладу**:

а) пераклад з адной мовы на другую — блізкароднасную, роднасную, няроднасную;

б) пераклад з літаратурнай мовы на дыялект і наадварот;

в) пераклад з мовы старажытных часоў на пэўную сучасную мову.

Ёсць і іншая класіфікацыя перакладаў, якой таксама нельга запярэчыць: а) унутрымоўны пераклад, або трансфармацыя; б) міжмоўны пераклад; в) пераклад з чалавечай мовы на ўмоўную сістэму знакаў.

Для ўсіх гэтых відаў перакладу агульнымі з’яўляюцца 2 палажэнні:

а) мэта перакладу — як мага лепей пазнаёміць чытача ці слухача з тэкстам арыгінала; б) перакласці — значыць выразіць праўдзіва, дакладна і поўна сродкамі адной мовы тое, што выражана сродкамі другой мовы.

Каб засвоіць усе тонкасці няпростай перакладчыцкай справы, стаць сапраўдным майстрам, неабходна перш за ўсё азнаёміцца з тым, што рабілі папярэднікі на працягу двух тысячагоддзяў.

2.3 ГІСТОРЫІ ПЕРАКЛАДУ

Веданне гісторыі заўсёды дапамагае зразумець цяперашняе. Гісторыя перакладу дапамагае разабрацца ў складанай прыродзе сучаснага перакладу. Авалоданне вопытам папярэднікаў засцерагае ад паўтарэння памылковых крокаў, якія часам здзяйснялі нават выдатныя майстры сваёй справы ў пошуках рашэння найцяжэйшых праблем перавыражэння сэнсу, заключанага ў тэкстах іншай мовы. Вывучэнне вопыту перакладчыкаў мінулага паказвае, што многія з сучасных праблем тэорыі перакладу падымаліся неаднаразова на працягу ўсёй гісторыі гэтай дзейнасці, ды так і не атрымалі канчатковага рашэння.

Немагчыма вызначыць ”дату” нараджэння перакладу: ужо ў Бібліі паведамляецца пра перакладчыка, які перакладаў перагаворы братаў Іосіфа пры двары фараона. Нельга вызначыць дакладна і час, калі пачаліся спрэчкі вакол праблем перакладу. Несумненна тое, што патрэба ў пераладзе ўзнікла ў далёкай старажытнасці.

1. Паводле П. І. Копанева, у дагістарычны перыяд актыўна выкарыстоўваліся **2 віды вуснага перакладу**: а) пераклад **вольны** і б) пераклад **даслоўны**.

2. **Сучасны эквівалентны** (або **адэкватны**) **пераклад** магчымы тады, калі дзве мовы і культуры дастаткова зблізіліся і працэнт безэквівалентнай лексікі ў іх вельмі малы. Калі ж у мове арыгінала ўжываецца **безэквівалентная лексіка**, якая называе паняцці чужой нацыянальнай культуры, то тут дарэчным будзе **вольны пераклад** ці наогул **пераказ** з апісаннем безэквівалентных паняццяў. Нездарма **пераказы** выкарыстоўваюцца часцей, чым пераклады, у іншамоўных выданнях казак і іншых відаў фальклору, якія ў наш час глабалізацыі захоўваюць нацыянальную своеасаблівасць, рэліктавыя культурныя рэаліі;

Даслоўны пераклад ажыццяўляецца метадам калькавання: перакладаецца "слова ў слова", ігнаруюцца такія якасці перакладу, як натуральнасць гучання, лёгкасць успрыняцця; капіруюцца неўласцівыя той мове, на якую перакладаецца тэкст, лексічная спалучальнасць, марфалагічныя нормы і сінтаксічныя канструкцыі.

Прыхільнасць к даслоўнаму перакладу ў далёкі дагістарычны і пазнейшы час прынята тлумачыць рознымі прычынамі: прафесійнай недасведчанасцю перакладчыкаў (у старажытнасці вучылі мовам, але не перакладчыцкай справе); уласным недасканалым густам перакладчыка; набожным страхам перад тэкстамі рэлігійных кніг. Ды і як інакш, як не даслоўна, маглі быць перакладзены кнігі Свяшчэннага Пісання з грэчаскай мовы на стараславянскую, калі вольны пераклад (пераказ) тут непрыгодны, а неабходных перадумоў для **ўласна перакладу** не існавала, бо славянам-язычнікам былі зусім незнаёмыя асноўныя паняцці хрысціянскай рэлігіі? Таму іх прыходзілася перадаваць метадам **транслітарацыі** (*ангел, херувим, идол, дьявол, сатана*) ці метадам **калькавання** (*злонравный, добропобедный*), тлумачачы некаторыя з іх у заўвагах.

Даслоўны і вольны пераклады садзейнічалі стварэнню ўмоў для развіцця **ўласна перакладу**. "У працэсе збліжэння моў даслоўны пераклад мае тысячагадовую практыку перакладаў Бібліі і іншых мастацкіх твораў... Перакладаць даслоўна на якую-небудзь мову — значыць так ці інакш узбагачаць гэтую мову іншымі семантыка-структурнымі моўнымі формамі: спецыфічныя для мовы арыгінала звароты і выразы, сінтаксічныя канструкцыі перадаюцца ў мове перакладу літаральна, па-суседску прыжываючыся, а іншы раз і канкурыруючы некаторы час з адпаведнымі зваротамі гэтай мовы, а затым перамешваючыся з ёй. Няважна, калі пры гэтым яны гучаць некаторы час надта чужародна, экзатычна, але паступова носьбіты мовы перакладу прывыкаюць да іх" [Копанев П.И. Вопросы истории и теории художественного перевода.— Мн., 1972, с. 75 – 76].

Любы від перакладу садзейнічае ў большай ці меншай меры збліжэнню моў і культур. Узбагачэнне і збліжэнне моў і культур

ажыщяўляецца метадам назапашвання — кропля за кропляй. **Уласна пераклад** у сучасным яго разуменні таксама быў вядомы з вельмі далёкіх часоў. Пра гэты метад пісаў яшчэ М. Т. Цыцэрон (106 – 43 гг. да н. э.), які перакладаў з грэчаскай на лацінскую мову п’есы і выступленні грэчаскіх прамоўцаў. Пазней у XIX ст. сутнасць гэтага прынцыпу перакладу ясна сфармуляваў рускі паэт, драматург і перакладчык А. К. Талстой, які перакладаў ”Карынфскую нявесту” Іагана Вольфганга Гётэ: ”Я стараюся, наколькі магчыма, быць верным арыгіналу, але толькі там, дзе правільнасць або дакладнасць не шкодзяць мастацкаму ўражанню, і, ні хвіліны не вагаючыся, я адхіляюся ад падрадкавасці, калі гэта можа даць на рускай мове іншае ўражанне, чым па-нямецку. Я не думаю, што варта перакладаць словы і нават часам сэнс, галоўнае — трэба перакладаць уражанне. Неабходна, каб чытач перакладу пераносіўся ў тое асяроддзе, у якім знаходзіцца чытач арыгінала. [Цыт. па: Фёдоров А.В. Основы общей теории перевода.— М., 1968, с. 69].

Традыцыйна лічыцца, што перакладчык выконвае сваю ролю тым лепш, чым менш ён бачны, чым менш кідаецца ў вочы яго ўдзел у стварэнні перакладнога тэксту [Гл.: Левый И. Искусство перевода.— М., 1974, с. 16]. Роля перакладчыка ў тым, каб яго прысутнасць у ідэале наогул не адчувалася. Тэкст перакладу павінен успрымацца так, быццам бы гэты перакладны тэкст створаны на мове арыгінала (г. зн. на той мове, на якую ён перакладзены).

Т. ч., назавём **асаблівасці трох асноўных напрамкаў (тэндэнцый) перакладу:**

1. Вольны пераклад — гэта пераклад-самавыражэнне, для яго характэрна недакладная перадача арыгінальнага тэксту. Пры перакладзе мастацкіх твораў праяўляецца спаборніцтва з аўтарам арыгінала, імкненне пераўзысці яго. Вольны пераклад дае неабмежаваныя адаптацыйныя магчымасці для вусных зносін (напр., у час перагавораў): шляхам тлумачэння, дабаўленняў, апушчэнняў ён прыстасоўвае тэкст да **камунікацыйнай** кампетэнцыі спажыўца. Але ж вольны пераклад неаб’ектыўны па сваёй прыродзе. Ён ва многіх выпадках ён зусім не прыгодны (напр., пры пісьмовым заключэнні дагавораў, пагадненняў, пры перакладзе асноватворных рэлігійных тэкстаў, важных гістарычных дакументаў).

2. Даслоўны пераклад, або літаральны, ”палітарны” — самы аб’ектыўны від перакладу. Ён перакладаюцца рэлігійныя тэксты, для якіх характэрны штампы, спецыфічныя звароты. Гэта пераклады кананічных кніг Свяшчэннага Пісання, жыццй святых, апокрыфаў. Напрыклад, так перакладалася Біблія на грэчаскую, лацінскую, на еўрапейскія мовы. Пры даслоўным перакладзе застаецца мінімум свабоды для перакладчыка. **Адмоўны бок** яго ў ігнараванні **камунікацыйных магчымасцей** спажыўца перакладу. Як пісаў нямецкі перакладчык

XV ст. Ніколас фон Віле, апалагет даслоўнага перакладу, ”...я гэтыя пераклады зрабіў самым дакладным злёпкам лацінскага арыгінала і не звяртаў увагі на тое, ці будуць яны даступныя і зразумелыя звычайнаму простаму чалавеку” [Übersetzungswissenschaftliche Beiträge 3.— S. 194-195].

3. Уласна пераклад — гэта **мастацкі, творчы, адэкватны** пераклад з захаваннем духу, сэнсу, стылю і нават недахопаў арыгінала, але з улікам граматычных, стылістычных, лексічных асаблівасцей той мовы, на якую тэкст перакладаецца. Гэта ў пэўнай меры **гібрыд дакладнага і вольнага перакладаў**: ад даслоўнага ён узяў устаноўку на максімальную семантыка-структурную блізкасць к зыходнаму тэксту, але толькі там, дзе гэта магчыма, дзе гэта не вядзе да парушэння нормы той мовы, на якую тэкст перакладаецца, не стварае няяснасці і неадэкватнага ўспрыняцця ў адрасата. Калі ж ствараецца няяснасць, то ў такім выпадку выкарыстоўваюцца элементы вольнага перакладу: прымяняецца адаптацыя, але ў абмежаваных маштабах. Прычым адаптацыя разглядаецца як вымушаная мера, як адступленне ад тэкстуальнай блізкасці к арыгіналу пад націскам неабходнасці.

Узаемадзейнічаючы і ўдасканальваючыся, даслоўны і вольны пераклады стварылі аснову для ўзнікнення і развіцця ўласна перакладу. Гэтыя тры разнавіднасці перакладу суіснавалі на працягу доўгага часу, выклікаючы пастаянныя спрэчкі наконт іх пераваг і недахопаў. Рэцыдывы даслоўнага перакладу мы назіраем яшчэ і ў сярэдзіне XX ст., што адзначаў **К. І. Чукоўскі** ў сваёй кнізе ”Высокое искусство” (1968). Асобныя ”збоі” ў той ці іншы бок адзначаюцца і сёння. І ўсё ж можна гаварыць, што XX стагоддзе ўжо поўнасьцю належыць уласна перакладу. Гэтаму ва многім садзейнічала тое, што пераклад знаходзіў прымяненне ва ўсё новых галінах: у сферы міжнародных адносін, навуцы, тэхніцы, турызме, міжнародным гандлі і іншых сферах, дзе ён уключаўся ўжо ў немаўленчую дзейнасць з дакладна вызначанымі прагматычнымі мэтамі і дзе праўдзівасць ці правільнасць перакладу выяўлялася тут жа, у прамым і пераносным сэнсе не адыходзячы ад стала перагавораў.

Што да перакладаў мастацкай літаратуры, то тут тых перакладчыкаў, хто ”заблудзіўся”, накіроўвалі на правільны шлях суровыя крытыкі. У савецкі перыяд гэта найперш **К. І. Чукоўскі**, які выхаваў кнігай ”Высокое искусство” цэлае пакаленне літаратурных перакладчыкаў, а таксама перакладаведы, якія публікавалі крытычныя артыкулы ў перыядычных зборніках ”Мастерство перевода” і ”Тетради переводчика”.

ТЫПЫ ТЭКСТАЎ ДЛЯ ПЕРАКЛАДУ

Па функцыянальных прыкметах і стылях выдзяляюць 6 функцыянальна-стылявых тыпаў тэкстаў для перакладу:

- 1) размоўныя тэксты; іх функцыя — зносіны; арыентуюцца на ўзаемную камунікацыю; рэалізуюцца ў вусна-дыялагічнай форме;
- 2) афіцыйна-дзелавыя тэксты (палітычныя, дзяржаўныя, дыпламатычныя, камерцыйныя); іх функцыя — паведамленне;
- 3) грамадска-інфарматыўныя тэксты; іх функцыя — паведамленне; яны разлічаны на ўздзеянне, на апрацоўку грамадскай думкі (пераклады на радыё, тэлебачанні);
- 4) навуковыя тэксты: а) тэксты, разлічаныя на прафесіяналаў; б) навукова-папулярныя, разлічаныя на масавага чытача; іх функцыя — паведамленне і арыентацыя на лагічна паслядоўны, доказы, аб'ектыўны выклад матэрыялу (напр., на сімпозіумах);
- 5) мастацкія тэксты; іх функцыі — а) уздзеянне; б) эстэтычная функцыя;
- 6) рэлігійныя тэксты (кананічныя кнігі Свяшчэннага Пісання, жыцці святых, апокрыфы, пераклады Бібліі); для іх характэрны штампы, устойлівыя звароты.

ЛЕКЦЫЯ 3

БЕЗЭКВІВАЛЕНТНАСЦЬ У ПЕРАКЛАДЗЕ. ПЕРАКЛАД ФРАЗЕАЛАГІЗМАЎ. ПЕРАКЛАД ЗНЕСНЕ ПАДОБНЫХ ГРАМАТЫЧНЫХ КАНСТРУКЦЫЙ

План:

1. Безэквівалентнасць у перакладзе:
  - паняцце безэквівалентнай лексікі (БЛ);
  - паняцце пра псеўдаэквівалент (несапраўдны эквівалент);
  - прычыны лексічнай безэквівалентнасці;
  - спосабы перадачы БЛ.
2. Пераклад фразеалагізмаў (ФА).
3. Пераклад знешне падобных граматычных канструкцый.

+++++

1. БЕЗЭКВІВАЛЕНТНАСЦЬ У ПЕРАКЛАДЗЕ

Лексічныя адзінкі зыходнай мовы, якія не маюць у мове перакладу адпаведнага эквівалента, называюцца **безэквівалентнай лексікай** (скарочана **БЛ**). Гэта рэдкая, чыста мясцовая з'ява ці прадмет, якія не існуюць у побыце і паняццях іншага народа, напрыклад: *верашчака* — *жидкое мучное блюдо*; *дранікі* — *оладьи или блины из тёртого картофеля*; *камы* — *картофельное пюре или каша*; *валатоўка* — *курган, в*

котаром, па народному повер'ю, пахоронены легендарныя багатыры; *васпан* — форма везлівага абрацэння к шляхтучу. Безэквівалентнасць не трэба разумець як поўную адсутнасць у мове перакладу сродкаў для перадачы значэння гэтай лексічнай адзінкі. Такія сродкі маюцца. Безэквівалентнасць лексічнай адзінкі азначае, што ў лексіцы мовы перакладу яна не мае пэўнаму слову аналага, г. зн. "гатовага" слова ці ўстойлівага словазлучэння.

Эквівалентнасць лексічных адзінак не трэба блытаць з **псеўдаэквівалентам** (**несапраўдным эквівалентам**). Гэта слова, якое цалкам або часткова супадае па гукавой ці графічнай форме з іншамоўным словам, але пры наяўнасці поўнай этымалагічнай агульнасці і сэнсавай блізкасці мае іншае значэнне ў другой мове (напрыклад, у беларускай і рускай мовах *бацька* / *батька*, *дзядзька* / *дядька*, *маладыя* / *молодые*; гэта і шматлікія міжмоўныя амонімы тыпу *свет*, *качка*, *скланяць* і многія іншыя).

ПРЫЧЫНЫ ЛЕКСІЧНАЙ БЕЗЭКВІВАЛЕНТНАСЦІ

1. Лексічная адзінка абазначае з'яву, рэалію, характэрную для матэрыяльнага і духоўнага жыцця толькі гэтага народа, і таму назва яе адсутнічае ў іншых мовах. Гэта могуць быць на пэўным адрэзку часу і тыя ці іншыя навукова-тэхнічныя тэрміны. З цягам часу, па меры распаўсюджвання інфармацыі аб навукова-тэхнічных навінках безэквівалентныя тэрміны набываюць у іншых мовах эквіваленты ці калькі.

2. Другая прычына лексічнай безэквівалентнасці абумоўлена інакшым бачаннем свету рознымі народамі. Г. зн., што паняцце існуе ў адной і другой мове, але ў адной паняцце фіксуецца лексічнай адзінкай, а ў другой — не. Напр., у свядомасці немцаў замацаваны адрэзак сутак, які называецца словам *Vormittag*. У рускіх і беларусаў гэты час спецыяльна не выдзелены і лексічна не замацаваны, але пры неабходнасці яго можна апісаць словазлучэннем *с утра до полудня* / *з ранку да абеду*.

Яшчэ прыклад. У нямецкіх спартыўных каментатараў і балельшчыкаў ёсць выраз (складанае слова) *Abstaubergelegenheit*, якое характарызуе сітуацыю, калі мяч ад нападаючай каманды нечакана пападае да іграка праціўніка, які атрымлівае магчымасць без перашкод прайсці да варот і забіць гол (*Abstaubertor*). У рускай і беларускай мовах гэту сітуацыю і гол, забіты пасля яе, можна перадаць толькі апісальна, разгорнутым моўным паведамленнем.

Прыклады беларускай БЛ у адносінах да рускай мовы: *алей* — *подсолнечное масло*; *маладзік* — *молодой месяц*; *бусянка* — *гнездо аиста*; *бярозавік* — *напиток из берёзового сока*; *вяснячук* — *домашнее животное или птица, родившееся весной*.

СПОСАБЫ ПЕРАДАЧЫ БЕЗЭКВІВАЛЕНТНАЙ ЛЕКСІКІ

1. Транслітарацыя, поўная або частковая. Сутнасць гэтага прыёма заключаецца ў запазычанні іншамоўнага слова, якое на пісьме перадаецца літарамі мовы перакладу. Шмат слоў, народжаных гэтым метадам, трывала ўвайшлі ў мовы перакладу — у прыватнасці, у рускую і беларускую мовы: з нямецкай *штрэйкбрэхер*, *рэйсфедэр*, *шлагбаум*, *фёрзац*, *фарпост*, *фарэль*, *квари*, *кельма*, *клейстэр* і многія іншыя; з англійскай *фёрвард*, *дысплей*, *грэйпфрут*, *картынг*, *квінстэйп*, *клоун*, *канцэрн*, *камфорт*, *канвеер*, *кроль*, *ноу-хау* і мноства іншых.

Не заўсёды такі пераклад транслітарацыяй з'яўляецца неабходным і апраўданым. Створаныя без неабходнасці словы-калькі засмечваюць мову перакладу. Напр.: *эскалацыя напружанасці* і *ўзмацненне напружанасці*; *наблісіці* і *папулярызацыя*. Але без транслітарацыі не абысціся, напрыклад, пры перакладзе назваў газет і часопісаў, геаграфічных назваў, іншых уласных назваў.

Станоўчы бок транслітарацыі ў яе надзейнасці: перакладчык перадае толькі гукавую абалонку, пазбягае тлумачэння новага паняцця і звязанай з гэтым рызыкай няправільнай інтэрпрэтацыі.

Недахоп транслітарацыі: змест новага паняцця для атрымальнікаў перакладу можа застацца наогул незразумелым або зразумелым з кантэксту. Гэты недахоп транслітарацыі кампенсуецца заўвагамі перакладчыка ў дужках ці ў зносках. Напрыклад: *Richtfest* — *рыхтфэст** (* 'традыцыйнае свята нямецкіх будаўнікоў з нагоды завяршэння пабудовы даху дома'). Тут адначасова выкарыстоўваюцца 2 спосабы перадачы БЛ.

Транслітарацыя шырока выкарыстоўваецца пры перадачы **ўласных імён, прозвішчаў, геаграфічных назваў, назваў газет, часопісаў, радыё- і тэлестанцый, радыё- і тэлекампаній, выдавецтваў, арганізацый і г. д.** Напр.: рус. *Захаров Филипп* — англ. *Zakharov Philipp*; бел. *Марозава Кацярына* — англ. *Marozava Katsiaryna*; *Гі дэ Манасан*, *Галілео Галілей*; тэатр "*Ла Скала*"; оперны тэатр "*Гранд-опера*"; геаграфічныя назвы *Сіхатэ-Алінь*, *Ла-Плата*, *Сан-Францыска...*; газеты "*Юманітэ*", "*Гранма*"..., арганізацыі *УЕФА*, *ФІФА*; тэлекампанія *Сі-эн-эн*, карпарацыя *Бі-бі-сі* і пад. Пры іх перакладзе фанетычнае афармленне (выбар транслітарацыі або перакладу) абумоўліваецца традыцыяй: напр., *Гамбург*, а не *Хамбург*; *Парыж*, а не *Пары*; *Рым*, а не *Рома*; *Сена*, а не *Сэн*.

2. Калькаванне. Сутнасць гэтага прыёму ў тым, што састаўныя часткі (марфемы) безэквівалентнага слова ці словазлучэння замяняюцца ў мове перакладу іх літаральнымі адпаведнікамі, напр., з ням. *die Geschäftsbank* — 'дзелавы банк'; *der Betriebsrat* — 'вытворчы савет'; з англ. *wind rose*

(чытаецца: *уінд рэус*) — 'ружа вятроў'; *chain reaction* (чытаецца: *чэйн рыэкшэн*) — 'ланцуговая рэакцыя'.

Калькаванне шырока прымяняецца ў розных сферах пры перакладзе тэрмінаў, шырокаўжывальных слоў і словазлучэнняў, напр., пры перакладзе назваў помнікаў гісторыі і культуры (*Зимний дворец / Зімна палац / Winter Palace*), пры перакладзе гістарычных падзей, назваў мастацкіх твораў, палітычных партый і рухаў.

3. Апісальны (тлумачальны) пераклад. Ён заключаецца ў раскрыцці значэння лексічнай адзінкі з дапамогай разгорнутага апісання. Напр., з ням. *das Mitbestimmungsrecht* — 'права працоўных прымаць удзел ва ўпраўленні прадпрыемствам'. Вартасць апісальнага перакладу ў тым, што ён дае магчымасць найбольш поўна раскрыць сутнасць з'явы. Яго недахоп — у пэўнай грувасткасці. Акрамя таго, разгорнутае словазлучэнне не можа выконваць функцыю "меткі" гэтак жа паспяхова, як слова ці кампактнае словазлучэнне, выдзеліць растлумачаную з'яву рэчаіснасці з шэрагу іншых і замацаваць як паняцце ў свядомасці носьбітаў мовы перакладу. Таму на першым этапе знаёмства з рэаліяй выкарыстоўваецца апісальны пераклад, а затым ён нярэдка ўступае месца больш кароткаму спосабу абазначэння паняцця — калькаванню або транслітарацыі. Напр., апісальны пераклад паняцця *Berufsverbot* — 'забарона (членам радыкальных партыйных арганізацый) займацца пэўнай прафесіяй' паступова ўступіў месца кальцы 'забарона на прафесію'. Такая замена магчымая толькі пасля таго, як рэалія становіцца дастаткова вядомай адрасату перакладнога тэксту.

Апісальны пераклад можа прымяняцца адначасова з іншымі спосабамі перадачы БЛ. Напр., калі ў тэксце некалькі разоў сустракаецца тэрмін *Komplementär*, то ў першы раз яго можна перадаць спосабам транслітарацыі (*камплементарый*), даўшы заўвагу ('член таварыства, які нясе неабмежаваную адказнасць'), а затым ужываць толькі транслітарацыю ўжо без каментарыяў. Або: *kludge* — транслітарацыяй *клюдж* з тлумачэннем ('прыбор, праграма, якія тэарэтычна не павінны працаваць, але чамусьці працуюць'), а затым толькі транслітарацыяй.

У адрозненне ад транслітарацыі і калькавання, якіяносяць механічны характар, апісальны пераклад патрабуе ад перакладчыка пранікнення ў сутнасць перадаваемых з'яў, глыбокага ведання рэалій.

4. Набліжаны (прыпадобнены) пераклад заключаецца ў тым, што для абазначэння іншамоўнай рэаліі ў мове перакладу падшукваецца паняцце, якое хоць і не зусім супадае з зыходным, але мае з ім значнае семантычнае падабенства і ў пэўнай меры здольнае раскрыць сутнасць апісанай з'явы. Напр., паняцце *Sant Nikolaus* (ням.) / *Santa Claus* (англ.) і *Дзед Мароз* нельга лічыць ідэнтычнымі, аднак у шэрагу выпадкаў яны могуць замяняць адно аднаго пры перакладзе.

Яшчэ прыклад. Наша паняцце *кандыдат навук* і еўрапейскае *doctor* ідэнтычныя. Паколькі яны абазначаюць адну і тую ж ступень у навукова-іерархічнай лесвіцы, то еўрапейскія вучоныя ў зносінах з расійскімі ці беларускімі калегамі тытулююць нашых кандыдатаў навук *дактарамі*, хаця ў нас *доктар навук* — гэта вышэйшая навуковая ступень.

Вартасць набліжанага перакладу — яго даходлівасць. Адрасат перакладу мае справу са звыклымі, добра яму вядомымі паняццямі. Аднак гэты метада перадачы БЛ звязаны з пэўнай небяспекай — заменай зыходнага паняцця яго толькі прыблізным адпаведнікам. Таму карыстацца набліжаным перакладам трэба вельмі асцярожна (прыклад з *доктарам навук*).

5. У якасці дапаможнага прыёма пры перакладзе БЛ, як вышэй адзначалася, выкарыстоўваюцца заўвагі перакладчыка, якія даюцца ў дужках ці ў зносках. Практычна яны прымяняюцца толькі ў пісьмовых перакладах. Гэта асобныя мінітэксты (тэкст у тэксце або пры ім), яны не стасуюцца з грамадскім прызначэннем перакладу — забяспечваюць двухмоўную апасродкаваную камунікацыю. Таму імі не варта злоўжываць.

*****

2. ПЕРАКЛАД ФРАЗЕЛАГІЗМАЎ

Спосабы перакладу фразеалагізмаў:

1) такой самай фраземай, калі фразеалагізм агульны для абедзвюх моў: *прыкусиць язык — прикусить язык; кроў з малаком — кровь с молоком; пад гарачую руку — под горячую руку; а таксама за нос вадзіць, кроў праліваць, зубы заговорваць, слязу пусціць і падобныя;*

2) фраземай з адрозным кампанентным складам: *не святыя гаршкі лепяць — не боги горшки обжигают; скруціць сабе галаву — сломить себе шею; ні да вока ні да бока — ни к селу ни к городу; згубіць з вачэй — потерять из виду; бокі рваць — надрывать животы; вантробы пераесці — душу вымотать; гаціць як у прорву — бухать как в бездонную бочку; ні свярбіць ні баліць — ни холодно ни жарко; пайсці за вадою — поплыть по течению (за течением);*

3) іншым фразеалагізмам, зусім адрознай структурнай мадэлі, з адрознай сувяззю кампанентаў: *абое рабое — два сапога пара; бог бацька — будь что будет; гады ў рады — в кои-то веки; душою загавець — отдать богу душу; звесці ў рожкі — столкнуть лбами; як мае быць — как следует; сысці на пусты канец — дойти до ручки;*

4) словам: *аціраць бакі — околачиваться; даць веры — поверить; звязаць за чубы — стравить; не даваць веры — не верить; (рабіць) (на) паканец рук — небрежно;*

5) сінанімічным радам слоў: з'ехаць з глузду — рехнуцца, спятить; смешкі строіць — падтруніваць, насмехаться; заліць вочы — напіцца, нахлестаться;

6) свабодным словазлучэннем ці сказаў: няўрокаў кажучы — каб не сглазить;

7) перадача іншамоўнай фраземы з захаваннем графікі і арфаграфіі мовы-крыніцы: *alma mater, temento mori* і інш.

*****

3. ПЕРАКЛАД ЗНЕСНЕ ПАДОБНЫХ ГРАМАТЫЧНЫХ КАНСТРУКЦЫЙ

Пералічым асноўныя выпадкі граматычнага разыходжання ў рускай і беларускай мовах:

- 1) пераклад склонавых формаў назоўнікаў тыпу *Романенко Грише, с дядей Колей, старостой Витей* і інш.;
- 2) пераклад прыметнікаў з элятыўным значэннем тыпу *сильнейший в мире, древнейшие орудия*; канструкцыі ў простаў форме вышэйшай ступені параўнання: *он выше сестры, умнее меня*;
- 3) пераклад кароткіх прыметнікаў тыпу *скромн, честн, трудолюбив, безгрешн*;
- 4) пераклад канструкцыі з родным прыналежнасці тыпу *полушубок отца, конспект Миши*;
- 5) пераклад канструкцыі з лічэбнікамі 2, 3, 4: *2 стола, 3 окна, 4 ряда; две целых и три десятых; два новых дерева; в двух (в двадцати) километрах от... ; дом в три этажа*;
- 6) пераклад канструкцыі з займеннікамі тыпу *некого послать, нечего сказать; никого, ничего*;
- 7) пераклад дзеяслоўных канструкцыі тыпу *извинить (простить, благодарить) кого-нибудь; смеяться (шутить, издеваться, насмехаться) над кем-нибудь; идти (ехать, направиться, лететь) за ягодами, за грибами (за водой), послать за доктором; женить(ся) на ком-либо; (за)болеть гриппом, больной туберкулёзом; ходить (бродить, стучать) по полям (по лесам, по болотам), гладить по волосам, встречаться (видеться) по вечерам; говорить о будущем (об обязанностях, об объёме), мечтать о любви; что касается кого-либо (чего-нибудь), то...; видеть своими глазами, слышать своими ушами; усмехаться сквозь сон (трэба не праз сон, а скрозь сон), а таксама канструкцыі з назоўнікамі тыпу *заведующий кафедрой (отделом); лекции по сопромату, очерки по искусству, оценка по рисованию и по пению*,*

тетрадь по развитию речи; по причине болезни; согласно чему-нибудь і інш.;

- 8) пераклад дзеепрыметнікаў з суфіксамі *-уц-, -юц-, -ац-, -яц-; -вш-, -ш-; -ем-, -им-,* не характэрных беларускай мове, і інш.

*****

*****

*****

РЕПОЗИТОРИЙ ВГУ

ТЭКСТЫ ДЛЯ ПЕРАКЛАДУ

А. С. ПУШКИН

Послание в Сибирь

Во глубине сибирских руд Храните гордое терпенье, Не пропадёт ваш скорбный труд И дум высокое стремленье. Несчастью верная сестра, Надежда в мрачном подземелье Разбудит бодрость и веселье, Придёт желанная пора:	Любовь и дружество до вас Дойдут сквозь мрачные затворы, Как в ваши каторжные норы Доходит мой свободный глас. Оковы тяжкие падут, Темницы рухнут — и свобода Вас примет радостно у входа, И братья меч вам отдадут.
	1827 г.

На холмах Грузии лежит ночная мгла; Шумит Арагва предо мною. Мне грустно и легко; печаль моя светла; Печаль моя полна тобою,	Тобой, одной тобой... Унынья моего Ничто не мучит, не тревожит, И сердце вновь горит и любит — оттого, Что не любить оно не может.
--	---

Пророк

Духовной жаждою томим, В пустыне мрачной я влачился,— И шестикрылый серафим На перепутье мне явился. Перстами лёгкими, как сон, Моих зениц коснулся он. Отверзлись вещие зеницы, Как у испуганной орлицы. Моих ушей коснулся он,— И их наполнил шум и звон: И внял я неба содроганье, И горний ангелов полёт, И гад морских подводный ход, И дольней лозы прозябанье. И он к устам моим приник,	И вырвал грешный мой язык, И празднословный, и лукавый, И жало мудрыя змеи В уста замершие мои Вложил десницею кровавой. И он мне грудь рассек мечом, И сердце трепетное вынул, И угль, пылающий огнём, Во грудь отверстую водвинул. Как труп в пустыне я лежал, И бога глас ко мне воззвал: "Восстань, пророк, и виждь, и внемли, Исполнись волею моей И, обходя моря и земли, Глаголом жги сердца людей".
	1826 г.

К А. П. Керн

Я помню чудное мгновенье: Передо мной явилась ты, Как мимолётное виденье, Как гений чистой красоты. В томленьях грусти безнадежной, В тревогах шумной суеты Звучал мне долго голос нежный И снились милые черты. Шли годы. Бурь порыв мятежный	В глуши, во мраке заточенья Тянулись тихо дни мои Без божества, без вдохновенья, Без слёз, без жизни, без любви. Душе настало пробужденье: И вот опять явилась ты, Как мимолётное виденье, Как гений чистой красоты. И сердце бьётся в упоенье,
---	---

Рассеял прежние мечты,
И я забыл твой голос нежный,
Твои небесные черты.

И для него воскресли вновь
И божество, и вдохновенье,
И жизнь, и слёзы, и любовь.

1825 г.

С. ЕСЕНИН

Над окошком месяц. Под окошком ветер.
Облетевший тополь серебрист и светел.

Дальний плач тальянки, голос одинокий —
И такой родимый, и такой далёкий.

Плачет и смеётся песня лиховая.
Где ты, моя липа? Липа вековая?

Я и сам когда-то в праздник спозаранку
Выходил к любимой, развернув
тальянку.

А теперь я милой ничего не значу
Под чужую песню и смеюсь, и плачу.

Август 1925 г.

Гой ты, Русь, моя родная,
Хаты — в ризах образа...
Не видать конца и края —
Только синь сосёт глаза.

Как захожий богомолец,
Я смотрю твои поля.
А у низеньких околиц
Звонко чахнут тополя.

Пахнет яблоком и мёдом
По церквам твой кроткий Спас.

И гудит за корогодом
На лугах весёлый пляс.

Побегу по мягкой стежке
На приволь зелёных лех,
Мне навстречу, как серёжки,
Прозвенит девичий смех.

Если крикнет рать святая:
"Кинь ты Русь, живи в раю!" —
Я скажу: "Не надо рая,
Дайте родину мою".

1914 г.

Клён ты мой опавший, клён заледенелый,
Что стоишь нагнувшись под метелью белой?

Или что увидел? Или что услышал?
Словно за деревню погулять ты вышел.

И, как пьяный сторож, выйдя на дорогу,
Утонул в сугробе, приморозил ногу.

Ах, и сам я нынче чтой-то стал нестойкий,
Не дойду до дома с дружеской попойки.

Там вон встретил вербу, там сосну
приметил.

Распевал им песни под метель о лете.

Сам себе казался я таким же клёном,
Только не опавшим, а всюю зелёным.

И, утратив скромность, одуревши в
доску,
Как жену чужую, обнимал берёзку.

28 ноября 1925 г.

Мы теперь уходим понемногу
В ту страну, где тишь и благодать.
Может быть, и скоро мне в дорогу
Бренные пожитки собирать.

Милые берёзовые чащи!
Ты, земля! И вы, равнин пески!
Перед этим сонмом уходящих
Я не в силах скрыть моей тоски.

Слишком я любил на этом свете
Всё, что душу облекает в плоть.
Мир осинам, что, раскинув ветви,
Загляделись в розовую воду.

Много дум я в тишине продумал,
Много песен про себя сложил,

И на этой на земле угрюмой
Счастлив тем, что я дышал и жил.

Счастлив тем, что целовал я женщин,
Мял цветы, валялся на траве
И зверьё, как братьев наших меньших,
Никогда не бил по голове.

Знаю я, что не цветут там чащи,
Не звенит лебязьей шеей рожь.
Оттого пред сонмом уходящих
Я всегда испытываю дрожь.

Знаю я, что в той стране не будет
Этих нив, златящихся во мгле.
Оттого и дороги мне люди,
Что живут со мною на земле.

1924 г.

Мне грустно на тебя смотреть,
Какая боль, какая жалость!
Знать, только ивовая медь
Нам в сентябре с тобой осталась.

Чужие губы разнесли
Твоё тепло и трепет тела.
Как будто дождик моросит
С души, немного омертвелой.

Ну что ж! Я не боюсь его.
Иная радость мне открылась.
Ведь не осталось ничего,
Как только жёлтый тлен и сырость.

Ведь и себя я не сберёг
Для тихой жизни, для улыбок.
Так мало пройдено дорог,
Так много сделано ошибок.

Смешная жизнь, смешной разлад.
Так было и так будет после.
Как кладбище, усеян сад
В берёз изглоданные кости.

Вот так же отцветём и мы
И отшумим, как гости сада...
Коль нет цветов среди зимы,
Так и грустить о них не надо.

1923 г.

Собаке Качалова

Дай, Джим, на счастье лапу мне,
Такую лапу не видал я сроду.
Давай с тобой полаем при луне
На тихую, бесшумную погоду.

Пожалуйста, голубчик, не лижись.
Пойми со мной хоть самое простое.
Ведь ты не знаешь, что такое жизнь,
Не знаешь ты, что жить на свете стоит.

Хозяин твой и мил, и знаменит,
И у него гостей бывает в доме много,
И каждый, улыбаясь, норовит
Тебя по шерсти бархатной потрогать.

Ты по-собачьи дьявольски красив,
С такою милою доверчивой приятцей.
И, никого ни капли не спросив,
Как пьяный друг, ты лезешь целоваться.

Мой милый Джим, среди твоих гостей
Так много всяких и невсяких было.
Но та, что всех безмолвней и грустней,
Сюда случайно вдруг не заходила?

Она придёт, даю тебе поруку.
И без меня, в её уставясь взгляд,
Ты за меня лизни ей нежно руку
За всё, в чём был и не был виноват.

1925 г.

Не бродить, не мять в кустах багряных

Лебеды и не искать следа.
Со снопом волос твоих овсяных
Отоснилась ты мне навсегда.

С алым соком ягоды на коже,
Нежная, красивая, была
На закат ты розовый похожа
И, как снег, лучиста и светла.

Зёрна глаз твоих осыпались, завяли,
Имя тонкое растаяло, как звук,
Но остался в складках смятой шали
Запах мёда от невинных рук.

В тихий час, когда заря на крыше,
Как котёнок, моет лапкой рот,
Говор кроткий о тебе я слышу
Водяных поющих с ветром сот.

Пусть порой мне шепчет синий вечер,
Что была ты песня и мечта,
Всё ж кто выдумал твой гибкий стан и
плечи —
К светлой тайне приложил уста.

Не бродить, не мять в кустах багряных
Лебеды и не искать следа.
Со снопом волос твоих овсяных
Отоснилась ты мне навсегда.

< 1916 г. >

Сыпь, тальянка, звонко, сыпь, тальянка, смело!

Вспомнить, что ли, юность, ту, что пролетела?
Не шуми, осина, не пыли, дорога.
Пусть несётся песня к милой до порога.

Пусть она услышит, пусть она поплачет.
Ей чужая юность ничего не значит.
Ну, а если значит — проживёт не мучась.
Где ты, моя радость? Где ты, моя участь?

Лейся, песня, пуще, лейся, песня, звяньше.
Всё равно не будет то, что было раньше.
За былую силу, гордость и осанку
Только и осталась песня под тальянку.

8 сентября 1925 г.

Конст. Дм. БАЛЬМОНТ

Осень

Поспеваёт брусника,
Стали дни холоднее.
И от птичьего крика
В сердце только груснее.

Стаи птиц улетают
Прочь за синее море,

Все деревья блистают
В разноцветном уборе.
Солнце реже смеётся.

Нет в цветах благовонья.
Скоро осень проснётся —
И заплачет спросонья.

Пераклад вучняў Смальянскай СШ Аршанскага раёна Галюгінай Волі, Чэрнікавай Вікі, Хаткевіча Васі і іншых (Настаўнік — Мяжэвіч Віктар Алегавіч):

Паспяваюць брусніцы,
Сталі дні халадней.

Ад птушынага крыку
У сэрцы толькі сумней.
(На сэрцы толькі сумней).
Птушкі гуртам ляцяць
Прэч за сіняе мора.
Усе дрэвы блішчаць
У квяцістым уборы.
Сонца рэдка смяецца,
Няма ў кветках благавоння.
(...духмянасці. ...паху.)
Хутка восень працнецца —
І заплача спрасоння.
(...спрасонку. ...слязамі.)

БУЛАТ ОКУДЖАВА

● Песенка об открытой двери

Когда метель кричит как зверь —
протяжно и сердито,
не запирайте вашу дверь,
пусть будет дверь открыта.

И если ляжет дальний путь,
нелёгкий путь, представьте,
дверь не забудьте распахнуть,
открытой дверь оставьте.

И, уходя в ночной тиши
без долгих слов решайте:
огонь сосны с огнём души
в печи перемешайте.

Пусть будет тёплой стена
и мягкой — скамейка...

Дверям закрытым — грош цена,
замку цена — копейка!

1961 г.

● Дорожная песня

Ещё он не сшит, твой наряд подвенечный,
и хор в нашу честь не споёт...

А время торопит — возница беспечный, --
и просятся кони в полёт.

Ах, только бы тройка не сбилась бы с круга,
бубенчик не смолк под дугой...

Две вечных подруги — любовь и разлука —
не ходят одна без другой.

Мы сами раскрыли ворота, мы сами
счастливую тройку впрягли,
и вот уже что-то сияет пред нами,
но что-то погасло вдали.

Святая наука — расслышать друг друга
сквозь ветер, на все времена...

Две странницы вечных — любовь и разлука —
поделятся с нами сполна.

Чем дальше живём мы, тем годы короче,
тем слаще друзей голоса.

Ах, только б не смолк под дугой колокольчик,

глаза бы глядели в глаза.
То берег — то море, то солнце — то вьюга,
то ласточки — то вороньё...
Две вечных дороги — любовь и разлука —
проходят сквозь сердце моё. *1982 г.*

• Полночный троллейбус

Когда мне невмочь пересилить беду,
когда подступает отчаянье,
я в синий троллейбус сажусь на ходу,
в последний, в случайный.
Полночный троллейбус, по улице мчи,
верши по бульварам круженье,
чтоб всех подобрать, потерпевших в ночи
крушенье, крушенье.
Полночный троллейбус, мне дверь отвори!
Я знаю, как в зябкую полночь
твои пассажиры — матросы твои —
приходят на помощь.
Я с ними не раз уходил от беды,
я к ним прикасался плечами...
Как много, представьте себе, доброты
в молчанье, в молчанье.
Полночный троллейбус плывёт по Москве,
Москва, как река, затухает,
и боль, что скворчком стучала в виске,
стихает, стихает.

• О Володе Высоцком

О Володе Высоцком я песню придумать решил:
вот ещё одному не вернуться домой из похода.
Говорят, что грешил, что до срока свечу затушил...
Как умел, так и жил, а безгрешных не знает природа.
Ненадолго разлука, всего лишь на миг, а потом
отправляться и нам по следам по его по горячим.
Пусть кружит над Москвою охрипший его баритон,
ну а мы вместе с ним посмеёмся и вместе поплачем.
О Володе Высоцком я песню придумать хотел,
но дрожала рука и мотив со стихом не сходился...
Белый аист московский на белое небо взлетел,
чёрный аист московский на чёрную землю спустился.
1980 г.

<p>О. Б. Мне нужно на кого-нибудь молиться. Подумайте, простому муравью</p>	<p>без всякого небесного знамени... Пальтишко было лёгкое на ней. Всё позабыв — и радости, и муки,</p>
---	--

вдруг захотелось в ноженьки валиться,
поверить в очарованность свою!
И муравья тогда покой покинул,
всё показалось будничным ему,
и муравей создал себе богиню
по образу и духу своему.
И в день седьмой, в какое-то мгновенье,
она возникла из ночных огней

он двери распахнул в своё жильё
и целовал обветренные руки
и старенькие туфельки её.
И тени их качались на пороге.
Безмолвный разговор они вели,
красивые и мудрые, как боги,
и грустные, как жители земли.
1959 г.

Г. В.

Тьмою здесь всё занавешено
и тишина, как на дне...
Ваше величество женщина,
да неужели — ко мне?
Тусклое здесь электричество,
с крыши сочится вода.
Женщина, ваше величество,
как вы решились сюда?

О, ваш приход как пожарище.
Дымно и трудно дышать...
Ну, заходите, пожалуйста.
Что ж на пороге стоять?
Кто вы такая? Откуда вы?!
Ах, я смешной человек...
Просто вы дверь перепутали,
улицу, город и век.
1960 г.

О. Чухонцеву

Я вновь повстречался с Надеждой —
приятная встреча.
Она проживает всё там же —
то я был далече.
Всё то же на ней из поплина
счастливое платье,
всё так же горящ её взор,
устремлённый в века...
Ты наша сестра,
мы твои молчаливые братья.
и трудно поверить,
что жизнь коротка.
А разве ты нам обещала
чертоги златые?
Мы сами себе их рисуем,
пока молодые,
мы сами себе сочиняем
и песни, и судьбы,
и горе тому, кто одёрнет
не вовремя нас...
Ты наша сестра,
мы твои торопливые судьбы,
нам выпало счастье,
да скрылось из глаз.
Когда бы любовь и надежду
связать воедино,
какая бы (трудно поверить)
возникла картина!
Какие бы нас миновали
напрасные муки,

дай рвущемуся к власти навластвовать всласть, дай передышку щедрому, хоть до исхода дня. Каину дай раскаяние... И не забудь про меня.	Пока Земля ещё вертится, и это ей странно самой, пока ей ещё хватает времени и огня, дай же ты всем понемногу... И не забудь про меня. 1963 г.
--	--

Прощание с новогодней ёлкой

Синяя крона, малиновый ствол,
звяканье шишек зелёных.
Где-то по комнатам ветер прошёл:
там поздравляли влюблённых.
Где-то он старые струны задел —
тянется их переключка...
Вот и январь накатил-налетел,
бешеный как электричка.
Мы в пух и прах наряжали тебя,
мы тебе верно служили.
Громко в картонные трубы трубя,
словно на подвиг спешили.
Даже поверилось где-то на миг
(знать, в простодушие сердечном):
женщины той очарованный лик
слит с твоим празднеством вечным.
В миг расставания, в миг платежа,
в день увяданья недели
чем это стала ты нехороша?
Что они все, одурели?!
И утончённые, как соловьи,
гордые, как гренадеры,
что же надёжные руки свои
прячут твои кавалеры?
Нет бы собраться им — время унять,
нет бы им всем — расстараться...
Но начинают колёса стучать:
как тяжело расставаться!
Но начинается вновь суета.
Время по-своему судит.
И в суете тебя сняли с креста,
и воскресенья не будет.
Ель моя, Ель — уходящий олень,
зря ты, наверно, старалась:
женщины той осторожная тень
в хвое твоей затерялась!
Ель моя, Ель, словно Спас-на-крови,
твой силуэт отдалённый,
будто бы след удивлённой любви,
вспыхнувшей, неуголённой. 1966 г.

Старинная солдатская песня

Отшумели песни нашего полка,
отзвенели звонкие копыта.
Пулями пробито днище котелка,
маркитанка юная убита.

Нас осталось мало: мы да наша боль.
Нас немного, и врагов немного.
Живы мы покуда, фронтовая голь,
а погибнем — райская дорога.
Руки на затворе, голова в тоске,
а душа уже взлетела вроде.

Для чего мы пишем кровью на песке?
Наши письма не нужны природе.
Спите себе, братцы,— всё придёт опять:
новые родятся командиры,
новые солдаты будут получать
вечные казённые квартиры.
Спите себе, братцы,— всё начнётся вновь,
всё должно в природе повториться:
и слова, и пули, и любовь, и кровь...
Времени не будет помириться.

1973 г.

Песенка кавалергарда

Кавалергарды, век не долгов,
и потому так сладок он.
Поёт труба, откинут полог,
и где-то слышен сабель звон.
Ещё рокочет голос струнный,
но командир уже в седле...
Не обещайте деве юной
любви вечной на земле!

Течёт шампанское рекою,
и взгляд туманится слегка,
и всё как будто под рукою,
и всё как будто на века.

Но как ни сладок мир подлунный —
лежит тревога на челе...
Не обещайте деве юной
любви вечной на земле!

Напрасно мирные забавы
продлить пытаетесь, смеясь.
Не раздобыть надёжной славы,
покуда кровь не пролилась...
Крест деревянный иль чугунный
назначен нам в грядущей мгле...
Не обещайте деве юной
любви вечной на земле!

1975 г.

П. Луспекаеву

Ваше благородие госпожа разлука,
мне с тобою холодно, вот какая штука.
Письмецо в конверте
погоды — не рви...
Не везёт мне в смерти,
повезёт в любви.

Ваше благородие госпожа чужбина,
жарко обнимала ты, да мало любила.
В шёлковые сети
постой — не лови...
Не везёт мне в смерти,
повезёт в любви.

Ваше благородие госпожа удача,
для кого ты добрая, а кому иначе.
Девять граммов в сердце
постой — не зови...
Не везёт мне в смерти,
повезёт в любви.

Ваше благородие госпожа победа,
значит, моя песенка до конца не спета!
Перестаньте, черти,
да клясться на крови...
Не везёт мне в смерти,
повезёт в любви.

1967 г.

Грузинская песня

Виноградную косточку в тёплую землю зарюю,
и лозу поцелую, и спелые гроздья сорву,
и друзей созову, на любовь своё сердце настрою...
А иначе зачем на земле этой вечной живу?

Собирайтесь-ка, гости мои, на моё угощенье,

говорите мне прямо в лицо, кем пред вами слыву,
царь небесный пошлёт мне прощение за прегрешенья...
А иначе зачем на земле этой вечной живу?

В тёмно-красном своём будет петь для меня моя Дали,
в чёрно-белом своём преклоню перед нею главу,
и заслушаюсь я, и умру от любви и печали...

А иначе зачем на земле этой вечной живу?

И когда заклубится закат, по углам залетая,
пусть опять и опять предо мною плывут наяву
синий буйвол,
и белый орёл,
и форель золотая...

А иначе зачем на земле этой вечной живу?

1967 г.

СКАЗЫ З ІНТЭРФЕРЭНТНЫМІ ПАМЫЛКАМІ (для карэкцыі)

Прыведзеныя ніжэй для карэкцыі сказы вылучаны студэнтамі з раённага, абласнога і рэспубліканскага перыядычнага друку, а таксама з мовы дыктараў Беларускага радыё і тэлебачання.

Умоўныя скарачэнні:

ВГ — газета "Вескік Глыбоччыны";

ПК — газета "Пастаўскі край";

ЧП — газета Чашніцкага раёна "Чырвоны прамень";

А. — часопіс "Алеся".

В. — газета "Віцьбічы".

В.Р. — газета "Віцебскі рабочы".

Зв. — газета "Звязда".

Р. — газета "Рэспубліка".

- *На першым курсе дзяўчына стала старастай групы, а ўжо на другім — старшынёй студэнцкага савета факультэта, які рэальна пачаў **функцыяніраваць** менавіта пад яе кіраўніцтвам (К.Шынава, ВГ, 2004, № 45). Фактары, якія ўплываюць на **функцыяніраванне** аўтаімуннай сістэмы: экалогія, вірусныя і інфекцыйныя захворванні (Л.Станюш, ПК, 2004, № 77). Падлеткі наводзілі сябе агрэсіўна: не давалі прайсці на вуліцы, **правацыравалі** сварку (А. Жынь, ВГ, 2004, № 30). Міліцыя **ануліравала** ліцэнзію гора-прадпрымальніка (А. Сярогін, ЧП, 2004, № 101). Медыкі **прагназіруюць** надыход яшчэ адной хвалі грыпу (С. Нікалаева, ВГ, 2004, № 4). **Газіфіцыраваць** вёску мінскае начальства паабяцала ў самы кароткі тэрмін (В. Ліпнік, ЧП, 2004, № 36). Валанцёры Цэнтра выклікалі міліцыю, якая паабяцала **апламбіраваць** памяшканне дзеля таго, каб не дапусціць рабавання маёмасці (Д.Курыловіч, ПК, 2008, №107).*

У законе "Аб правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі", які ўступіў у сілу 1 верасня 2010 года, дзеяслоўны суфікс *-ірава-* (*-ырава-*) ужываецца:

1) калі без гэтага суфікса ўзнікае аманімія дзеясловаў з дзеясловамі з суфіксам *-ава-* (*-ява-*): *буксіраваць* — *буксаваць*, *парадзіраваць* — *парадаваць*, *візіраваць* — *візаваць*, *будзіраваць* — *будаваць*, *газіраваць* — *газаваць*, *камандзіраваць* — *камандаваць*, *пазіраваць* — *пазаваць*, *пасіраваць* — *пасаваць*, *тушыраваць* — *тушаваць*, *парыраваць* — *параваць*, *планіраваць* — *планаваць*, *паніраваць* — *панаваць*, *фарміраваць* — *фармаваць*, *апаніраваць* — *апанаваць*;

2) калі дзеяслоў без *-ір-* (*-ыр-*) губляе сваю фармальную і семантычную акрэсленасць: *шакіраваць*, *бісіраваць*, *бравіраваць*,

гарманіраваць, драпіраваць, лабіраваць, грасіраваць, курыраваць, лавіраваць, дэкарыраваць, сервіраваць, фантазіраваць, лакіраваць, штудзіраваць, мусіраваць, татуіраваць і інш.;

3) калі дзеяслоў мае вузкатэрміналагічнае значэнне: манціраваць, пасіваць, аксідзіраваць, зандзіраваць, дэкаціраваць, сталіраваць, дэмпфіраваць, юзіраваць, юсціраваць, парафіраваць, дыфундзіраваць;

4) у некаторых выпадках паралельна ўжываюцца дзве формы: дэмаскіраваць – дэмаскаваць, акупіраваць – акупаваць, курсіраваць – курсавец, калькіраваць – калькаваць, базіраваць – базаваць.

- А вінаватыя ва ўсёй гэтай гісторыі **выхавацелі**, якія суправаджалі дзяцей (А. Жынь, ВГ, 2004, № 44). Моладзь лічыць працу **выхавацеля** непрэстыжнай (В. Раманчук, ЧП, 2008, № 110).

У РБС-93 пададзена толькі форма **выхавальнік**, а ў ТСБМ — дзве формы: **выхавацель** і **выхавальнік**. На месцы паўкалькі **выхавацель** беларускае ўтварэнне з суфіксам **-ўц-** **выхаваўца** актыўна выкарыстоўваў Васіль Вітка і іншыя пісьменнікі.

- Пастар Яраслаў — сапраўдны **служыцель** Божы, праз якога Госпад змяніў не адно жыццё! (С. Нікалаева, ВГ, 2008, № 25). (Беларускі адпаведнік русізма **служыцель** – _____). Ё ўвогуле, каб не было ніякіх **кыватолкаў**, **натхніцель** і арганізатар усіх нашых перамог рашуча заявіў, што сваю ўладу будзе бараніць са зброяй у руках (А.Ромель, ПК, 2008, №19). Па-беларуску правільна _____
- **Любіцельскі** тэатр “Акно” 20 кастрычніка пакажа спектакль “Восем закаханых жанчын” па п’есе французскага драматурга Робарта Тама (Л. Аляксеева, ЧП, 2004, № 61). **Любіцелі** здаровага ладу жыцця прыйшлі ў гэты зімовы ранак на стадыён (М. Жварава, ЧП, 2008, № 37). Па-беларуску правільна _____, _____
- Вучыцца на **вадзіцеля** ў гэтым годзе пайшлі 425 жыхароў Пастаў (А. Вініковіч, ПК, 2004, № 8). **Вадзіцельскія** курсы, на загадзе абласнога выканаўчага камітэта, з верасня будуць працаваць і ў вярхоўную змену (Г. Пішч, ВГ, 2008, № 114).

П.У.Сцяцко прапануе выкарыстоўваць словы **шофер** (**шоферскія курсы**), якое актыўна бытуе у жывой народнай мове, альбо **кіравальнік** ці **кіровец**, якія добра матывуюцца ўтваральнымі словам **кіраваць**. А вось слова **вадзіцель** такой натуральнай матывацыі не мае, “бо можна **вадзіць** (на павадку) казу ці карову (на пашу). А машына (аўтамабіль) бяжыць сама, толькі **кіруй ёю**” [27; с.115]. У РБС-93 пададзены варыянт **шафёр**. А **кіраваць** можна не толькі **аўтамабілем**, але і **трактарам**, **цягніком**, **самалётам**. Назоўнік жа **шафёр** — гэта той, хто кіруе менавіта **аўтамабілем**. Т.ч., правільна будзе ўжываць назоўнікі _____,

- *Напрыканцы перадачы жыхары, якія ўпэўніліся, што тэлевізіёнчыкі нічога не скралі, атрымалі турыстычную пуцёўку на Багамы плюс еўрарэмонт у кватэры (А. Вініковіч, ПК, 2004, № 79).*

Прыметніка “тэлевізіённы” ў беларускай мове не існуе. Таму правільна — _____

- *Настаўнікі беларускай мовы і літаратуры многіх школ горада самі селі за парты, каб павысіць свой прафесіянальны ўзровень (В. Дземчанка, ВГ, 2008, № 34).*

У РБС-93 падаюцца дзве формы: *прафесіянальны* і *прафесійны*, а ў ТСБМ – толькі адна форма *прафесійны*. Трохскладовы іншамоўны суфікс *-іянальн-* парушае гармонію гукаў і зацямяе структуру і семантыку прыметніка. Таму першы варыянт – гэта калька з рускай мовы. І па-беларуску правільна _____

- *Але потым выйшла кіяскёрша і прагнала спачатку бамжоў, а потым і дзяўчын (К. Собаль, ПК, 2004, № 12). Кандуктарша аўтобуса № 2 першая заўважыла злодзеяў і літаральна схавіла іх за руку (В. Раманчук, ЧП, 2004, № 10). У Паставах аб’яўлены вынікі конкурса “Касірша-2008” (Ж. Кавалева, ПК, 2008, № 79). Думаю, не хутка ў Беларусі будуць працаваць бальніцы еўрапейскага тыпу, дзе доктаршы — больш ветлівыя і спагадлівыя (А. Анюціна, ВГ, 2004, № 18).*

З суфіксам *-ш-* са значэннем дзейнай асобы ў беларускай мове ўжываюцца адзінкавыя словы: *квакша, ляўша, манікюрша, педыкюрша* (БГр – 85). У РБС-93 уключаны ўжо формы *манікюрка, педыкюрка*, у ТСБМ — *манікюрка* (словы *педыкюрка* або *педыкюрша* не ўключаны зусім) з уласцівым беларускай мове суфіксам *-к-* для ўтварэння назоўнікаў са значэннем асоб жаночага полу накшталт *салдатка, доктарка, аптэкарка, арандатарка, лекарка* і іншыя.

Слова *паэтка* як утварэнне з рэгулярным для беларускай мовы суфіксам *-к-* са значэннем асобы жаночага полу павінна лічыцца за агульнаўжывальнае, а не стылёва абмежаванае, уласцівае толькі гутарковай мове, як гэта бачым у “Слоўніку беларускай мовы”, дзе лексема *паэтка* мае памету *размоўнае*. Між іншым, у сучаснай маўленчай практыцы і матэрыялах даведнікаў менавіта слова *паэтка* стала найбольш пашыраным. Напрыклад, у даведніку “Людзі культуры з Гродзеншчыны” Аляксея Пяткевіча чытаем: “Бічэль Данута Янаўна... беларуская паэтка” (с.32); “Булыка Галіна Аляксандраўна... беларуская паэтка” (с. 39).

З другога боку, з суфікс *-к-* мнагазначны, ён мае і значэнне ‘канкрэтнага прадмета быту’, напр., *свечка, аптэчка, крошка, заклёпка, вышка, змазка, нізка, посцілка, радзімка*; і значэнне ‘назвы працэсаў і вынікаў дзеяння, апрадмечанасці дзеяння’: *вязка, лепка, варка, змазка, дапрацоўка, дагрузка, завязка, развязка, прымаўка, прычоска; пера-*

працоўка, перагрупоўка, перамалёўка, пераніска, перагартоўка; і значэнне 'назвы абрадаў, рытуалаў, традыцый, гульні': *вячоркі, зажынкi, памiнкi, пасядзелкi, попрадкi, жмуркi, папойка, пагулянка*; і значэнне 'назвы самак жывёл, птушак': *качка, кошка, цяцёрка, цёлка*; і значэнне 'памяншальна-ласкальныя назвы': *дзяўчынка, дзяружка, лаўка, ножка, бярозка*, і іншыя значэнні.

Т. ч., прыведзеныя вышэй словы *кіяскёрыша, кандуктарыша, касірыша, доктарыша* ужываць пажадана з суфіксамі _____ (паразважайце, абгрунтуйце сваю думку).

- На свяце свае вершы “Сярод аблокаў” і “Мая малая Радзіма” прачытала віцебская *паэтэса* Краснова-Гусачэнка (Г. Пішч, ВГ, 2008, № 73).
- Не першы раз у жыцці сутыкаюся з мужчынамі, Не першы раз у жыцці сутыкаюся з мужчынамі *па-жаночы* палахлівымі (К. Собаль, ПК, 2004, № 92). Як толькі я выйшла на пенсію, адразу адчула, што значыць жыць *па-жабрачы* (К.Аляксеева, ВГ, 2008, № 2).

Гэтым рускамоўным калькам адпавядаюць тыповыя беларускія ўтварэнні з канфіксамі *па-* + *-у*, *па-* + *-аму*: *па-жаночку* і *па-жаночаму*, *па-жабрацку* і *па-жабрачаму*.

- .....
- Больш за 1000 населеных пунктаў былі *абясточаны* з-за ўраганнага ветру (К. Данілаў.— Зв., 11 студзеня 2005).
  - Кароткім уступным словам чытанні *адкрыў* выконваючы абавязкі дырэктара Інстытута гісторыі (А. Мяснікоў. *Першапраходчык айчыннай гісторыі*.— Зв., 4 студзеня 2005). Выстаўка гэтых партрэтаў *адкрылася*... (А. Давыдзенка. *Зоя Белавосцік “Я не імкнуся стаць легендай”*.— А., № 1, 2005). Гэтай пастаноўкай каляндарны год у тэатры *адкрываецца*... (В. Фёдараў. *І смех, і слёзы, і любоў*.— Р., 4 студзеня 2007). ...*адкрыць* яшчэ адну малавядомую старонку нашай мінуўшчыны (М. Кароль. *З глыбінь стагоддзяў*.— Р., 5 студзеня 2007).

Открыть — пачаць, распачаць, разгарнуць.

- Гідралагічная сітуацыя на рэках Беларусі пакуль не выклікае *апасенняў* (Т. Лобас.— Зв., 11 студзеня 2005). Выказваюцца *апасенні*, што агульная колькасць ахвяр можа перавысіць 200 тысяч чалавек (І. Грышын. *9 беларусаў вярнуліся на радзіму*.— Зв., 4 студзеня 2005).

У ТСБМ і СБМ слова *апасенні* не зафіксавана. РБС: *опасение* — *опаска, асцярога, боязь*. Параўнайце лексічныя значэнні рускага слова і прапанаваных у тлумачальным слоўніку беларускіх адпаведнікаў:

Опасение. Чувство тревоги, беспокойство, предчувствие опасности .

Апаска. Разм. Асцярожнасць, выкліканая прадбачаннем нядобрага, непрыемнага. // Боязь, страх.

Асцярога. 2. Ахоўныя меры, якія выкліканы неабходнасцю папярэдзіць непрыемную нечаканасць.

Боязь. Адчуванне страху, небяспекі.

Апаска ў ТСБМ падаецца з паметай *размоўнае*, яго ўжыванне ў тэксце публіцыстычнага стылю будзе неапраўданым. Валентнасць слова *боязь* не дазваляе выкарыстаць лексему ў вышэй прыведзеных сказах.

- У беларускіх акадэмічных слоўніках фіксуецца слова *аснасціць*. Яго дэрываты ўжываюцца і ў перыядычным друку. Гэта калька з рускай мовы:
Залы аснашчаны найноўшай тэхнікай... (С. Яскевіч. *Брэсцкаму ціру няма аналагаў у СНД.*— Зв., 11 студзеня 2005).
- *І гэта, безумоўна, верная палітыка, таму што калектыў праслаўляе і наша мастацтва, і наогул Беларусь* (В. Сянькоў. *Радзімы водар за акіянам.*— В., 1 лістапада 2005).
- **Выстаўка** гэтых партрэтаў... (А. Давыдзенка. *Зоя Белавосцік: “Я не імкнуся стаць легендай”.*— А., № 1, 2005). *Стала добрай традыцыяй... праводзіць... перадсвяточную выстаўку-кірмаш* (А. Анісавец, М.Касьянава. *Адбылася праваслаўная выстаўка.*— А. № 1, 2005). *...наладжана цудоўная выстаўка вырабаў дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва...* (М. Ждановіч. *Палац у вясковым інтэр’еры.*— Р., 2 лютага 2007). **Выстаўка** “Пад небам Якуба Коласа”... (І. Свірко. *У гонар песняроў.*— Р., 6 чэрвеня 2007). *Пра гэта сведчыць і выстаўка...* (Р. Жардзецкая. *Ушануем адзінокую старасць.*— А., № 2, 2005).

РБС падае два варыянты перакладу на беларускую мову слова *выставка*: *выстаўка, выстава*. У ТСБМ і СБМ сустракаецца толькі слова *выстаўка*. Слова *выстава* “ўзнікла ў беларускай мове ў выніку ажыўлення народных гаворак як асновы літаратурнай мовы” [Сцяцко П.У. *Культура мовы.*— Мн.: Тэхналогія, 2002, с. 166]. Слова ўтворана ад дзеяслова *выставіць* нулясуфіксальным спосабам. Як адзначае БГр. – 85, такі словаўтваральны тып у беларускай мове з’яўляецца прадуктыўным. Слова *выстаўка* ў ЭСБМ падаецца як запазычанае з рускай мовы. І хоць за гады савецкай улады яно трывала замацавалася ў беларускай мове, усё ж варта прыслухацца да меркаванняў беларускіх вучоных і ўжываць сваё слова **выстава**.

- *Хаця дастойных было і ёсць з каго выбіраць* (М. Кароль. *З глыбінь стагоддзяў.*— Р., 5 студзеня 2007). *...гэтага гонару дастойныя ўсе, хто знаходзіцца ў зале* (Я. Пакульневіч. *Калі мары збываюцца.*— В. Р., 2 лютага 2006). *Сярод жанчын мінулага стагоддзя имат дастойных увагі і павагі* (А. Давыдзенка. *Насця Рынковіч: “Я хацела б*

вучыцца...” — А., № 3, 2005). ...гэты горад **дастойны** дэманстраваць культурныя дасягненні...; ...перамога дастанецца **дастойным** спевакам (М. Касьянава. Пафестывалілі. — А., № 8, 2005).

РБС: *достоинство* — *годнасць, добрая якасць, вартасць, заслуга*. Даючы пераклад прыметніку *достойный*, той жа слоўнік побач з варыянтамі *варты, заслужаны, належны, паважаны* прапануе ў якасці беларускага адпаведніка слова *дастойны*, праігнараваўшы пры гэтым беларускі прыметнік *годны*. Ці ж можна пагадзіцца з такой пазіцыяй слоўніка? Выпраўце памылкі ў прыведзеных вышэй сказах.

- Раней дагляданне пажылых людзей **лажылася** на плечы дзяцей, унукаў ці блізкіх родзічаў (В. Фёдараў. Каб і старасць — у радасць.— Р., 16 студзеня 2007). ...робяць усё, каб **улажыцца** ў вызначаныя тэрміны (М. Давідовіч. Бабруйск сёння — вялікая будаўнічая пляцоўка.— Р., 9 чэрвеня 2006).

Тут ужыванне слова *лажыцца* выклікана ўплывам рускай мовы. Правільна _____

- *Інфармацыя была неактуальнай.. таму яна і згубілася ў агульным інфармацыйным патоку* (Н. Нікалаева. Школьныя дзённікі — у дэфіцыце?— Зв., 17 жніўня 2004). У пачатку 90-х гадоў міграцыйныя **патокі** былі моцна дыферэнцыраваны... (Т. Міжыгурская-Бунто. Я, ты, ён, яна, разам — цэлая краіна...— А., № 4, 2005). У яе аўтаматызаванай сістэме адлюстраваны сусветны інфармацыйны **патока** (Р. Жардзецкая. Адна любоў на дваіх.— А., № 8, 2005).
- *І вырашыў ён **напаследак** зрабіць “развітальную гастроль” з раённага ў абласны цэнтр* (В. Фёдараў. Спакуса.— Р., 6 студзеня 2007).

Наяўнасць у акадэмічных слоўніках беларускай мовы рускамоўнай калькі *напаследак* неапраўданая. У нашай мове ёсць адпаведнікі гэтаму прыслоўю — *пад канец, напрыканцы*. Дарэчы, прыслоўе *напрыканцы* слоўнікі не адзначаюць.

- *Ці можна нешта **прадпрыняць** для абароны дрэў зараз?* (С. Расолька. Цеплыня правакуе дрэвы “выкідваць” пупышкі.— Зв., 8 снежня 2006).
- ***Прадстаіць** у хуткім часе сертыфікацыя гасцініц...* (У. Хількевіч, В. Пазнякоў. У эпіцэнтры дзяржаўнай палітыкі.— Зв., 9 лютага 2006).

Слова *прадстаіць* у нашай мове мае некалькі адпаведнікаў: *мае быць, мае адбыцца, адбудзецца, чакае, будзе праводзіцца*. Які з іх больш прыдатны да прыведзенага кантэксту? _____

- *...муж не меў права распараджацца **прыданым** жонкі без яе згоды* (З. Латун. Каб замужам не прапасці.— А., № 6, 2005).
- *Дзеля гэтага спецыялісты праводзяць **тэстыраванне*** (Т. Тарасенка. Прафесію падкажа цэнтр.— А., № 2, 2005).

У СБМ зафіксавана *тэстыраванне*, яно пазбаўляе нашу мову мілагучнасці. РБС прапаноўвае варыянт *тэсціраванне*. Аднак абодва варыянты непажаданыя для беларускай мовы. Чаму?

- *І гэта тычыцца розных жыццёвых аспектаў* (А. Мазур. *Дыялогі ў імя жыцця*.— В. Р., 28 сакавіка 2006). ...з пытаннямі, якія **датычацца** камунальнай гаспадаркі (А. Пукшанскі. *Мы з табою такія падобныя*.— Зв., 8 лютага 2006). ...асабісты ўдзел прэзідэнта ў вырашэнні пытанняў, якія **датычацца** жыцця простых людзей (С. Свістуновіч. *Гаражы чакаюць гаспадароў*.— Зв., 6 студзеня 2005). *Ёсць шмат бакоў жыцця, якіх забароны не тычацца...* (М. Касьянава. *А ты згодна быць марыянеткай?*— А., № 3, 2005).

Калькай з рускага слова *касаться* з'яўляецца дзеяслоў *тычыцца* і варыянты *датычыць*, *датычыцца*. Такі пераклад пададзены ў РБС. Дзеяслоў *тычыцца* фіксуе ТСБМ і СБМ, але апошні падае слова з паметай *размоўнае*. Скалькаваныя з рускай мовы дзеясловы можна замяніць спалучэннем *мець дачыненне*, але толькі ў тым выпадку, калі гэта абумоўлена стылістычна. Часта дзеясловы *тычыцца*, *датычыцца* наогул лішнія, іх лёгка апусціць без страты сэнсу і стылістычнай афарбоўкі сказа. Выпраўце памылкі ў прыведзеных вышэй сказах.

- *Яшчэ год таму гэтае права залежала ад **унушальнай** розніцы ў балах* (Л. Цімошык. *Лепей за ГОРы можа быць толькі Беларусь!*— Зв., 21 ліпеня 2004). *Не мени **унушальныя** лічбы і на прывагах жывёлы* (У. Сауліч. *Новы дзень Опсы*.— В. Р., 7 лютага 2006).
- *...выяўленне прычын тых ці іншых дэфектаў і стварэнне умоў для іх **устаранення*** (У. Хількевіч, В. Пазнякоў. *У эпіцэнтры дзяржаўнай палітыкі*.— Зв., 9 лютага 2006).

Слова *унушальны* рускае. У беларускіх акадэмічных слоўніках гэта лексема не значыцца. РБС падае некалькі варыянтаў перакладу слова *внушительный*: *значны, важны, вялікі, буйны*. Якія з іх больш падыходзяць да прыведзеных кантэкстаў? Што да назоўніка *ўстараненне*, то ў беларускіх акадэмічных слоўніках слова зафіксавана разам з аднакаранёвымі дзеясловамі *ўстараніцца*, *ўстараняць*, *ўстараніць*. Аднак ненатуральнасць гучання такіх слоў відавочная. Яны штучна прыцягнуты ў нашу мову. Беларуская мова мае свае адпаведнікі прыведзеным словам, і гэта бачна нават са слоўнікавых дэфініцый, калі русізмы тлумачацца беларускімі словамі. Прывядзём яркі прыклад таму з ТСБМ: **Устараніць што**. Зжыць, ліквідаваць каго. Часова звольніць, зняць, вызваліць ад займаемай пасады. Т. ч., у прыведзеным вышэй сказе трэба пісаць _____

- *Папярэдні **ўрон** ад пажару склаў каля 8 мільёнаў рублёў* (С. Расолька. *Іскра коштам у мільён*.— Зв., 1 лютага 2006). ...прагнаваць зараз

нейкі магчымы **ўрон і страты ў садах рана** (С. Расолька. Цеплыня правакуе дрэвы “выкідваць” пупышкі.— Зв., 8 снежня 2006).

Варта звярнуць увагу на тое, што ў другім прыкладзе побач ужыты **ўрон і страты**. Адно з іх лішняе, бо словы маюць аднолькавае значэнне. Гэта плеаназм.

Рускамоўныя ўстойлівыя спалучэнні і фразеалагізмы

- *Снегіры вядуць аселя **вобраз жыцця*** (С. Куркач. Чорны лёс снегіра.— Зв., 14 лютага 2006).
- *...наслалі ім прыгожа аформленыя **падзячныя пісьмы*** (У. Сауліч. З людзьмі трэба гаварыць часцей.— В. Р., 4 лютага 2006).
- *Даўняя спрэчка сярод **вядучых краін свету**...* (М. Станкевіч. Хто вынайшаў шматступеньчатую ракету.— В. Р., 31 ліпеня 2004).
- *...**выконваючы абавязкі** дырэктара Інстытута гісторыі* (А. Мяснікоў. Першапраходчык айчыннай гісторыі.— Зв., 4 студзеня 2005).

Слова вядучыя лёгка замяняецца на сінанімічны прыметнік **перадавыя**. Можна выкарыстаць варыянт **краіны-лідэры**. Дзеепрыметнік-субстантыват у спалучэнні **выконваючы абавязкі** мэтазгодна замяняць беларускім назоўнікам **выканаўца**.

- *Дэмаграфічная сітуацыя ў краіне па-ранейшаму **накідае жадаць лепшага*** (Л. Лахманенка. Як узмацніць мясцовую ўладу.— Зв., 1 лютага 2006).
- *Вынік **не прымусіў сябе чакаць**: у гаспадарцы пайшлі ўгару вытворчыя **паказчыкі*** (М. Ждановіч. Вёска з вокнамі ў заўтра...— Р., 11 лютага 2006).
- *Таму **рубіць іх пад карань** нельга* (Л. Маршаловіч. Камітэт упаўнаважаны.— В. Р., 5 красавіка 2005).
- *Алкагалізацыя насельніцтва новай краіны **год ад году павялічвае абароты*** (М. Дзябёла. “Брудныя” грошы патыхаюць спіртам.— Зв., 3 жніўня 2007).
- *У любым выпадку **хрэн за рэдзьку не салатзейшы*** (В. Фёдараў. Спакуса.— Р., 6 студзеня 2007).

Прыказку **хрэн за рэдзьку не салатзейшы** фіксуе І.Я. Лепешаў, а З. Санько прапануе варыянты: *і адно не мёд, і другое не рэдзька; адно — гарачка, а другое — балячка; лазня лазню ганіць, а абедзве ў гразі стаяць; як там не смятана, так тут не сыроватка.*

Штampы з рускай мовы

- *Любое згадванне ў друку ў **даным** кантэксце назвы таго ці іншага аператара — гэта рэклама* (С. Расолька. Пачатак года.— Зв., 1 лютага

2006). У **дадзеным** выпадку Дзмітрый Шунін патэлефанаваў кіраўніку фірмы... (В. Целяшук. Розыгрыш цаной... у 1,6 мільёна.— Зв., 7 снежня 2005). У цягніку (дакладней гэтыя тры зялёныя вагоны былі на **дадзены** момант электрычкай) білет каштаваў танна... (А. Касцень. Цягнік да шчасця.— Зв., 6 студзеня 2005). У **даным** выпадку пасля даверлівай размовы... наладзіліся адносіны... (Ж. Міцкевіч. Ці мае каханне права на рэўнасць?— А., № 4, 2005). З просьбай разабрацца ў **дадзенай** сітуацыі наша газета звярнулася ў Беларускае прафсаюзнае работнікаў адукацыі і навукі... (Н. Нікалаева. Прафсаюзныя падарункі — для ўсіх членаў прафсаюза.— Зв., 11 студзеня 2005).

Ужыванне ў прыведзеных сказах як русізма *даны*, так і яго калькі *дадзены* з'яўляецца памылковым, неапраўданым. Акрамя варыянта *дадзены*, РБС рускаму слову *данный* падае адпаведнікі *гэты*, *цяперашні*. Можна замяніць канцылярызм і займеннікамі *такі*, *наш*: у такім кантэксце, у гэтым выпадку, на гэты момант. Калі наяўнасць такога слова ў сказе не абавязковая, то яго можна наогул апусціць: *разабрацца ў дадзенай сітуацыі* – *разабрацца ў Ø сітуацыі*.

Наяўнасць канцылярызмаў і шаблонных выказаў пазбаўляе мову вобразнасці, робіць яе штучнай, сухой. Пазбегнуць гэтага можна, замяніўшы штампы жывымі словамі і спалучэннямі. Напр.:

Сказы з рускамоўнымі штампамі	Адкарэктраваныя сказы
1. Па меры таго як трэцяя выбарчая кампанія на выбарах прэзідэнта краіны набірае ўсё большыя абароты , узрасце і актыўнасць ігракоў на палітычным полі (Н. Святлова. Заакіяўскі кандыдат.— Зв., 3 лютага 2006).	1. Трэцяя выбарчая кампанія на выбарах прэзідэнта краіны прыкметна актывізуецца , а таму ўзрастае і актыўнасць ігракоў на палітычным полі.
2. Алкагалізацыя насельніцтва новай краіны <u>год ад году</u> павялічвае абароты (М. Дзябёла. “Брудныя” грошы патыхаюць спіртам.— Зв., 3 жніўня 2007).	2. Алкагалізацыя насельніцтва новай краіны <u>з году ў год</u> _____
3. У рамках Дзён здароўя адбудуцца асабістыя спартоўныя сярод супрацоўнікаў БДУ... (Н. Нікалаева. Здароўе не купіш.— Зв., 3 лютага 2006).	3. _____ Дзён здароўя (___ Днях здароўя) адбудуцца асабістыя спартоўныя сярод супрацоўнікаў БДУ...

Сказы з рускамоўнымі штампамі	Адкарэктываваныя сказы
4. <i>24 сакавіка ў рамках праграмы цэнтра нацыянальных культур былі разгорнуты выставы...</i> (Ю. Іваноўскі. Юбілей ў ГЦК.— В.Р., 2 сакавіка 2005).	4. _____ <i>цэнтра нацыянальных культур выставы пачаліся 24 сакавіка.</i>
5. <i>У роўнай меры яна адносіцца і да унікальнай з’явы, адкрытай у Лепелі, — мастацкай галерэі “Арт-Лепель”</i> (А. Цялятка. Гронкі зорных суквеццяў.— В.Р., 2 сакавіка 2005).	5. _____ яна адносіцца і да унікальнай з’явы, <i>наладжанай у Лепелі, — мастацкай галерэі “Арт-Лепель”.</i>
6. <i>Талачынская паляўнічая гаспадарка даўно заявіла аб сабе ў рэспубліцы</i> (В. Бірукоў. Быў такі семінар.— В.Р., 15 лютага 2003).	6. <i>Талачынская паляўнічая гаспадарка даўно _____ ў рэспубліцы.</i>
7. <i>Яшчэ Тацяна лічыць, што сапраўдны педагог ніколі не павінен спыняцца на дасягнутым.</i> (А. Шаблоўская. Вучні першыя мае.— Р., 17 лютага 2006).	7. <i>Яшчэ Тацяна лічыць, што сапраўдны педагог павінен увесь час _____.</i>
8. <i>Яго кіраўнік — вопытны педагог — змог знайсці агульную мову з рознымі дзецьмі.</i> (Ю. Іваноўскі. Школа — асяродак духоўнасці.— В.Р., 5 кастрычніка 2004).	8. <i>Яго кіраўнік — вопытны педагог — _____ з рознымі дзецьмі.</i>
9. <i>Анамальна цёплае надвор’е... не можа пакінуць абыякавымі садаводаў-аматараў...</i> (С. Расолька. Цеплыня правакуе дрэвы “выкідваць пупышкі”.— Зв., 8 снежня 2006).	9. <i>Анамальна цёплае надвор’е... _____ садаводаў-аматараў.</i>
10. <i>...што як нельга лепш сведчыць аб дзяржаўнай важнасці нашай работы.</i> (У. Хількевіч, В. Пазнякоў. У эпіцэнтры дзяржаўнай палітыкі.— Зв., 9 лютага 2006).	10. <i>...што яскрава сведчыць пра дзяржаўную важнасць нашай работы.</i>

Сказы з рускамоўнымі штампамі	Адкарэктываваныя сказы
<p>11. <i>Дарэчы, у будучым “Крыніца” будзе рабіць галоўную стаўку на вытворчасць прадукцыі з невысокім утрыманнем алкаголю...</i> (С. Грыб. Піва “Крыніца” — адметнае. Ад іншых.— Зв., 10 лютага 2006).</p> <p>12. <i>Рускія аказаліся здольнымі ў сілу шэрагу прычын стаць ядром грамадства і дзяржавы...</i> (Л. Лахманенка. У чым феномен Беларусі?— Зв., 14 лютага 2006).</p>	<p>11. <i>Дарэчы, у будучым “Крыніца” _____ вытворчасць прадукцыі з невысокім утрыманнем алкаголю...</i></p> <p>12. _____ <i>рускім стаць ядром грамадства і дзяржавы...</i></p>

Граматычныя русізмы

Канструкцыі з <i>аб + М. скл.</i>	Адкарэктываваныя сказы
<p>1. <i>Аб працаўладкаванні было яшчэ некалькі просьбаў.</i> (У. Сауліч. Каманда раёна трымае экзамен.— В. Р., 9 лютага 2006).</p> <p>2. <i>Падрабязная інфармацыя аб праграме і арганізацыі фэсту...</i> (І. Свірко. Дзе вы, рыцары? У Навагрудку.— Р., 27 чэрвеня 2006).</p> <p>3. <i>...прозвішча... сведчыць аб прыналежнасці да літоўскай княжацкай дынастыі...</i> (А. Давыдзенка. Арына Ястраб: “Тоднасць чалавека звязана з яго духоўнасцю”.— А., № 5, 2005).</p> <p>4. <i>Часта ўчастковы звяртаецца з просьбай аб выдачы характарыстык на грамадзян...</i> (С. Свістуновіч. Адпіскай не абыдзешся.— Зв., 8 лютага 2006).</p> <p>5. <i>А людзі ў зямных клопатах не забываюцца марыць аб узвышаным і думаць аб вечным.</i> (К. Севярынец. Мілавідная Балгарыя... Ды ўсіх лепей — Беларусь!— В. Р., 25 студзеня 2003).</p>	<p>1. <i>Было яшчэ некалькі просьбаў _____.</i></p> <p>2. <i>Падрабязная інфармацыя _____ фэсту...</i></p> <p>3. <i>...прозвішча... _____ прыналежнасць да літоўскай княжацкай дынастыі...</i></p> <p>4. <i>Часта ўчастковы звяртаецца з просьбай _____ на грамадзян...</i></p>

6. *Аб гэтых новаўвядзеннях мы ўжо пісалі падрабязна раней...* (С. Расолька. Пачатак года.— Зв., 1 лютага 2006).
7. *Размова тады ішла аб тым, як выходзіць з цяжкага фінансавага становішча...* (В. Бірукоў. Быў такі семінар.— В. Р., 15 лютага 2003).
8. *Увогуле, аб студыі ў мяне захаваліся вельмі добрыя ўражання.* (М. Цыбульскі. Шлях да мастацтва быў няпросты.— В., 5 студзеня 2006).
9. *І песні яго былі аб незвычайнай прыгажосці прынцэс, аб высакародных рыцарах...* (В. Русаковіч. Напоўнім музыкай сэрцы.— Зв., 3 лютага 2006).
10. *...аб чым ужо толькі не размаўляем...* (М. Касьянава. Сяброўка мая...— А., № 7, 2005).
11. *...уладкавалася на працу, аб якой даўно марыла...* (М. Касьянава. Сяброўка мая...— А., № 7, 2005).
12. *Гэтая акалічнасць напамінае нам усім аб адказнасці за лёс знакамітых помнікаў гісторыі і культуры.* (М. Кароль. Нясвіжскі подых даўніны.— Р., 7 чэрвеня 2006).

Але:

- *Іск аб абароне гонару, годнасці і дзелавой рэпутацыі быў пададзены двума жыхарамі сталіцы...* (В. Целяшук. Розыгрыш цаной... у 1,6 мільёна.— Зв., 7 снежня 2005).
- *...заслухаць справаздачы аб зробленай рабоце...* (У. Пернікаў. Жыць як набяжыць?— Зв., 8 лютага 2006).
- *Раіэнне аб правядзенні перапісу прымаў Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь...* (Т. Міжыгурская-Бунто. Я, ты, ён, яна, разам — цэлая краіна.— А., № 5, 2005).

- ...на занятках **па** ...**працоўнаму навучанню**. (Н. Целешава. Разам весела ісці па прасторах?— Зв., 3 лютага 2006).
- ...глыбокія **па зместу**... абрады... (Я. Крук. Не садзіце елку каля хаты.— Зв., 14 жніўня 2004).
- ...**па яго даручэнню** вывучаліся адпаведныя мясціны. (М. Літвінаў. “З вараг у грэкі”. Беларускі варыянт.— Зв., 11 студзеня 2005).
- ...праграма **па ўвядзенню** аграгарадкоў...(У. Сауліч. А пачыналася з Азярцоў.— В.Р., 28 лютага 2006).
- ...была ўзбуджана справа **па артыкулу**...(А. Давыдзенка. Ён стварыў “Ласкавы май”.— А., № 1, 2005).
- ...уступаць у шлюб **не па каханню, а па нейкаму разліку**...(Ж. Міцкевіч. Ці мае каханне права на рэўнасць?— А., № 5, 2005).
- ...**па жаданню** юбіляра...(В. Фёдараў. І смех, і слёзы, і любоў.— Р., 4 студзеня 2007).

Дзеепрыметнікі з суфіксамі –уч– (–юч–), –ач– (–яч–)	Спосабы замены рускіх дзеепрыметнікаў беларускімі адпаведнікамі
1. ... непрацуючы сталічны жыхар... (І.Грышын. Танны “МАЗ”.— Зв., 2 лютага 2006). 2. ... напужалася надыходзячай старасці...(Ж. Міцкевіч. Ці мае каханне права на рэўнасць?— А., № 5, 2005). 3. ... словаўтварэнні з найбольш тыповымі, раздражняючымі слых памылкамі (Дз. Альфер. Стаць мільярдэрам.— Зв., 1 жніўня 2007). 4. ... пражываюць у прылягаючым мікрараёне... (Ю. Іваноўскі. Школа — асяродак духоўнасці.— В. Р., 5 кастрычніка 2004). 5. ... да яе далучылі адстаючую гаспадарку... (В. Арлоўская, У. Хількевіч. І страусу, і фазану месца на абедзеным стале беларуса.— Зв., 11 студзеня 2005).	1. ... _____ сталічны жыхар (Прыметнікам). 2. ...напужалася _____ старасці... (Назоўнікам). 3. ...словаўтварэнні з найбольш тыповымі памылкамі _____ слых (Дзеясловам). 4. ...пражываюць у _____ мікрараёне... (Прыметнікам). 5. ...да яе далучылі _____ гаспадарку... (Прыметнікам).

Дзеепрыметнікі з суфіксамі –уч– (–юч–), –ач– (–яч–)	Спосабы замены рускіх дзеепрыметнікаў беларускімі адпаведнікамі
<p>6. ...115 тысяч адзінока пражываючых пажылых людзей (В. Фёдраў. Каб і старасць — у радасць.— Р., 16 студзеня 2007).</p> <p>7. ...кожны раз заўважаў усё ўзрастаючую прысутнасць асобаў турэцкай нацыянальнасці... (Л. Лахманенка. “Іншыя” еўрапейцы — нямецкія туркі.— Зв., 8 жніўня 2007).</p> <p>8. Дзяцей будзе падвозіць праходзячы рэйсавы аўтобус... (А. Ляўковіч. У сувязі з дэмаграфічнай сітуацыяй...— Зв., 14 жніўня 2004).</p> <p>9. ...потым тлеючую салому палівалі яшчэ некалькі гадзін (С. Расолька. Два падпалы за суткі ў гаспадарцы?— Зв., 2 лютага 2006).</p> <p>10. ...знайсці падыходзячага выхавальніка... (Н. Целешава. Фрэнк Мэры.— Зв., 3 лютага 2006).</p> <p>11. ...гучаць з такой жа чаруючай сілай (В. Сянькоў. Слова творцы.— В., 10 студзеня 2004).</p> <p>12. ...падзея не была б такой інтрыгуючай... (А. Кляшчук. Слуцкі пояс на радзіме.— Зв., 8 снежня 2006).</p> <p>13. ...каментарый псіхолага на гэтую хваляючую тэму (В. Забаўская. Начныя жахі.— В.Р., 11 лютага 2006).</p> <p>14. ...прыняцце заспакойваючых сродкаў... (В. Забаўская. Начныя жахі.— В. Р., 11 лютага 2006).</p>	<p>6. ...115 тысяч _____ пажылых людзей (Прыметнікам).</p> <p>7. ...кожны раз заўважаў усё _____ асоб турэцкай нацыянальнасці (Прыслоўем).</p> <p>8. Дзяцей будзе падвозіць Ø рэйсавы аўтобус... (Элімінацыяй).</p> <p>9. ...потым _____ салому палівалі яшчэ некалькі гадзін (Дзеепрыметнікам з суфіксам -л-).</p> <p>10. ...знайсці _____ выхавальніка (Прыметнікам).</p> <p>11. ...гучаць з такой жа _____ сілай (Прыметнікам).</p> <p>12. ...падзея так не _____... (Дзеясловам).</p> <p>13. ...каментарый псіхолага на гэтую _____ тэму (Прыметнікам).</p> <p>14. ...прыняцце _____ сродкаў... (Прыметнікам).</p>

Дзеепрыметнікі з суфіксамі –уч– (–юч–), –ач– (–яч–)	Спосабы замены рускіх дзеепрыметнікаў беларускімі адпаведнікамі
<p>15. ...дагэтуль мусілі купляць куранят і недастаючыя кармы ў Галандыі... (В. Арлоўская, У. Хількевіч. І страусу, і фазану месца на абедзеным стале беларуса.— Зв., 11 студзеня 2005).</p> <p>16. ...абвесці вакол пальца кантралюючыя органы (У. Пернікаў. Прадпрымальнік хацеў спаць спакойна.— Зв., 4 лютага 2006).</p> <p>17. ...пачынаючая хатняя гаспадыня... (А. Давыдзенка. Ці ўсё вырашаюць грошы?— А., № 2, 2005).</p> <p>18. ...гэта такі захапляючы момант... (М. Касьянава. Не памыліся дзвярамі.— А., № 5, 2005).</p> <p>19. Змена працы, а тым больш выбар першага месца працы — момант хваляючы... (А. Ключко. Не так гэта страшна — новы калектыў.— А., № 1, 2005).</p> <p>20. ...вы займаеце кіруючую пасаду... (А. Ключко. Не так гэта страшна — новы калектыў.— А., № 1, 2005).</p> <p>21. У жніво гэта рашаючыя фактары (М. Шлома. Жніўны водар рупнасці.— Зв., 1 жніўня 2007).</p> <p>22. Сёння мы займаем лідзіруючыя пазіцыі сярод краін СНД (Н. Цешава. Разам весела ісці па прасторах?— Зв., 3 лютага 2006).</p> <p>23. ...адрасуюць свае лісты вышэй стаячым дзяржорганам... (І. Міндалёва. А ў выйгрышы — просты чалавек.— Зв., 8 лютага 2006).</p>	<p>15. ...дагэтуль мусілі купляць куранят і _____ кармы ў Галандыі... (Прыметнікам).</p> <p>16. ...абвесці вакол пальца органы _____ (Назоўнікам).</p> <p>17. ..._____ хатняя гаспадыня... (Прыметнікам).</p> <p>18. ...гэта такі _____ момант... (Прыметнікам).</p> <p>19. Змена працы, а тым больш выбар першага месца працы _____... (Словазлучэннем з дзеясловам).</p> <p>20. ...вы займаеце пасаду _____... (Назоўнікам).</p> <p>21. У жніво гэта _____ фактары (Прыметнікам).</p> <p>22. Сёння мы займаем _____ пазіцыі сярод краін СНД (Прыметнікам). Або: Сёння мы _____ сярод краін СНД (Назоўнікам).</p> <p>23. ...адрасуюць свае _____ дзяржорганам... (Прыметнікам).</p>

Дзеепрыметнікі з суфіксамі -ўш-, -ш-	Спосабы замены рускіх дзеепрыметнікаў беларускімі адпаведнікамі
<p>1. <i>Работы, паступіўшыя на конкурс, былі прадстаўлены на выставе...</i> (С. Каржыцкая. Няспынены творчы пошук бібліятэкараў.— В., 27 снежня 2005).</p> <p>2. <i>...з'явіліся аб'явы пра паслугі няні, на якія з ахвотай адгукаліся людзі, набіраўшыя ў хату цэлы штат чэлядзі</i> (Н. Целешава. Фрэкен Мэры.— Зв., 3 лютага 2006).</p> <p>3. <i>...знаходзяцца ў пацярпеўшым ад стыхіі рэгіёне</i> (І. Грышын. 9 беларусаў вярнуліся на радзіму.— Зв., 4 студзеня 2005).</p> <p>4. <i>...пачулі трэск шыферу на даху гарэўшага дома...</i> (К. Данілаў. Двое дзяцей — ахвяры пажару.— Зв., 4 студзеня 2005).</p> <p>5. <i>...задрамаўшых дзетак пачынаюць мучыць начныя жахі...</i> (В. Забаўская. Начныя жахі.— В. Р., 11 лютага 2006).</p> <p>6. <i>Выпіўшы юнак каля дзесяці гадзін вечара падышоў да правадніка...</i> (І. Грышын. “Жартаўнік” затрымаў поезд.— Зв., 9 лютага 2006).</p> <p>7. <i>...пачалі зносіць аджыўшыя двухпавярхоўкі...</i> (М. Давідовіч. Бабруйск сёння — вялікая будаўнічая пляцоўка.— Р., 9 чэрвеня 2006).</p> <p>8. <i>...заваяваўшы стаўшы “традыцыйным” адзін алімпійскі медаль...</i> (А. Мяснікоў. Нам указалі наша месца...— Зв., 1 сакавіка 2006).</p> <p>9. <i>...пераможцам прайшоўшых у ліпені міжнародных алімпіяд сярод школьнікаў...</i> (Н. Нікалаева. Абітурыенцкі марафон выйшаў на фінішную прамую.— Зв., 7 жніўня 2007).</p>	<p>1. _____ <i>работы былі прадстаўлены на выставе...</i> (Прыметнікам).</p> <p>2. ...людзі, _____ ў хату цэлы штат чэлядзі (Даданай часткай складаназалежнага сказа).</p> <p>3. ...знаходзяцца ў _____ ад стыхіі рэгіёне (Дзеепрыметнікам з суфіксам -л-).</p> <p>4. ...пачулі трэск шыферу на даху дома, _____ (Дзеепрыметным зваротам).</p> <p>5. ..._____ дзетак пачынаюць мучыць начныя жахі... (Спалучэннем назоўніка з прыназоўнікам).</p> <p>6. _____ юнак каля дзесяці гадзін вечара падышоў да правадніка... (Прыметнікам).</p> <p>7. ...пачалі зносіць _____ двухпавярхоўкі... (Прыметнікам).</p> <p>8. ...заваяваўшы Ø “традыцыйны” адзін алімпійскі медаль... (Элімінацыяй).</p> <p>9. ...пераможцам _____ міжнародных алімпіяд сярод школьнікаў... (Прыметнікам).</p>

Дзеепрыметнікі з суфіксамі –ем–, –ім–	Спосабы замены рускіх дзеепрыметнікаў беларускімі адпаведнікамі
<p>1. ...раней судзімы за крадзеж... (І. Грышын. Газавая “атака”.— Зв., 2 лютага 2006).</p> <p>2. Падведзены вынікі рэспубліканскага конкурсу лепшых тавараў, вырабляемых на прамысловых прадпрыемствах Беларусі (Л. Маршаловіч. <u>Лепшыя</u> аршанскія тавары.— В. Р., 4 лютага 2003).</p> <p>3. Каля 20 % патрабуемых нарматыўных актаў у Нацыянальным рэестры нарматыўных актаў РБ не ўтрымліваецца (С. Шаўцоў. Дазволіць нельга забараніць.— Зв., 1 лютага 2006).</p> <p>4. Прэміі атрымаюць самыя паспяховыя — у сэнсе, самыя прадаваемыя — гурты і выканаўцы мінулага года (В. Целяшук. Прадавайцеся — і адплаціцца.— Зв., 1 лютага 2006).</p> <p>5. ...прыватызаваная кватэра стала наследуемай маёмасцю (В. Савіцкі. Права? Ёсць.— Зв., 5 студзеня 2005).</p> <p>6. ...у склад атрымліваемай у спадчыну маёмасці будзе ўваходзіць... (В. Савіцкі. Права? Ёсць.— Зв., 5 студзеня 2005).</p> <p>7. ...вырашаецца пытанне павышэння цэн на вырабляемую інструментальную прадукцыю (Л. Маршаловіч. Перамены самі на наступяць.— В. Р., 11 сакавіка 2006).</p> <p>8. Там таксідэрма была адным з вывучаемых прадметаў (М. Волчак. Незвычайная прафесія.— В. Р., 14 жніўня 2004).</p>	<p>1. ...раней _____ за крадзеж... (Дзеепрыметнікам).</p> <p>2. Падведзены вынікі рэспубліканскага конкурсу на _____ прамысловых прадпрыемстваў Беларусі (Словазлучэннем назоўніка з прыметнікам).</p> <p>3. Каля 20 % _____ нарматыўных актаў у Нацыянальным рэестры нарматыўных актаў РБ не ўтрымліваецца (Прыметнікам).</p> <p>4. Прэміі атрымаюць гурты і выканаўцы, _____ (Даданай часткай складаназалежнага сказа).</p> <p>5. ...прыватызаваная кватэра стала _____ маёмасцю (Прыметнікам).</p> <p>6. ...у склад _____ маёмасці будзе ўваходзіць... (Прыметнікам).</p> <p>7. ...вырашаецца пытанне, <u>ці павышаць цэны</u> на _____ інструментальнай прадукцыі (Назоўнікам).</p> <p>8. _____ там _____ таксідэрма (Словазлучэннем з дзеясловам).</p>

9. Яны паведамляюць кантактны тэлефон і якіясь дробныя факты з жыцця разыгрываемай асобы... (В. Целяшук. Розыгрыш цаной... у 1,6 мільёна.— Зв., 7 снежня 2005). 10. ...непрыняцце ў ААН навязваемай амерыканцамі рэзалюцыі супраць Беларусі (Л. Лахманенка. У нашай краіны і Кубы аднолькавы погляд на многія падзеі ў свеце.— Зв., 4 студзеня 2005). 11. Многія пытанні будуць знятыя ў ходзе плануемага на гэты год візіту ў Іран прэзідэнта Беларусі (Л. Лахманенка. Карыкатуры на прарока Мухамеда — абраза рэлігійных пачуццяў.— Зв., 9 лютага 2006). 12. ...гэта сведчыць аб сістэмнасці і грунтоўнасці праводзімай работы і аб тым, што само прадпрыемства мае высокі тэхнічны, тэхналагічны і кадравы патэнцыял (У. Хількевіч, В. Пазнякоў. У эпіцэнтры дзяржаўнай палітыкі.— Зв., 9 лютага 2006). 13. Каб у вас склалася правільнае ўражанне аб аб'ёмах выконваемай работы, скажу... (У. Хількевіч, В. Пазнякоў. У эпіцэнтры дзяржаўнай палітыкі.— Зв., 9 лютага 2006). 14. Заклучэнне аб экспартуемым тавары... (У. Хількевіч, В. Пазнякоў. У эпіцэнтры дзяржаўнай палітыкі.— Зв., 9 лютага 2006). 15. ...пашырэнне асартыменту выпускаемай прадукцыі... (В. Арлоўская, У. Хількевіч. І страусу, і фазану месца на абедзеным стале беларуса.— Зв., 11 лютага 2005).	9. ...Яны паведамляюць кантактны тэлефон і якіясь дробныя факты з жыцця Ø асобы... (Элімінацыяй). 10. ...непрыняцце ў ААН _____ амерыканцамі рэзалюцыі супраць Беларусі (Назоўнікам). 11. На гэты год _____ у Іран прэзідэнта Беларусі. Многія пытанні там будуць вырашацца падчас перамоў (Дзеясловам у іншай сінтаксічнай канструкцыі). 12. ...гэта сведчыць пра сістэмнасць і грунтоўнасць Ø работы прадпрыемства і пра тое, што яно мае высокі тэхнічны, тэхналагічны і кадравы патэнцыял (Элімінацыяй). 13. Каб у вас склалася правільнае ўражанне пра аб'ёмы Ø работы, скажу... (Элімінацыяй). 14. Заклучэнне аб _____ тавары... (Прыметнікам). 15. ...пашырэнне асартыменту Ø прадукцыі... (Элімінацыяй).

Дзеепрыметнікі-субстантываты з суфіксамі

-уч- (-юч-), -ач- (-яч-), -ўш-, -ш-

- У разліку на ўмоўную тысячу **працуючых** сёлета плануецца выдзеліць 33 пецёўкі (С. Грыб. Надвор'е — не перашкода.— Зв., 21 ліпеня 2004).
- Усе фігуранты справы — **непрацуючыя** (І. Грышын. Ацанілі жыццё ў дзве тысячы баксаў.— Зв., 11 студзеня 2005).
- Ідуць на парушэнне закона, як правіла, тыя, хто раней быў асуджаны ці **непрацуючыя** (С. Свістуновіч. Адпскай не абыдзешся.— Зв., 8 лютага 2006).
Па-беларуску працоўныя, беспрацоўныя.
- Як патлумачыла **пацярпеўшая**... (М. Дзябёла. “Мабільныя” фальшываманетчыкі.— Зв., 12 кастрычніка 2004).
- ...у спісах **пацярпеўшых** іх няма (І. Грышын. 9 беларусаў вярнуліся на радзіму.— Зв., 4 студзеня 2005).
- Пасля гэтага **пацярпеўшы** звярнуўся ў міліцыю... (С. Свістуновіч. Двойчы пацярпелы.— Зв., 5 студзеня 2005).
- **Жадаючых** праехацца з ветрыкам на санях альбо верхам — безліч (С. Саўко. Гасцеўня па-слабодску.— Р., 24 чэрвеня 2006). **Жадаючых** займацца ў секцыі шмат... (Р. Жардзецкая. Коні мае, коні...— А., № 7, 2005).

У беларускай мове дзеепрыметніку-субстантывату *жадаючы* адпавядае жывое гаваркое слова *ахвотнік*, а таксама блізкі па значэнні назоўнік *аматар*. Назоўнік *ахвотнік* разам з дзеепрыметнікам-субстантыватам *жадаючы* ў РБС падаецца як адпаведнік рускаму слову *желающий*. Абодва словы зафіксаваны ў СБМ і ТСБМ.

- Залічэнне ўсіх **жадаючых** навучацца за ўласныя сродкі адбудзецца згодна з Правіламі прыёму... (Н. Нікалаева. Абітурыенцікі марафон выйшаў на фінішную прамую.— Зв., 8 жніўня 2007).

У гэтым сказе ўжыванне слова *ахвотнік* будзе стылістычна неапраўданым. Тут прапануем варыянт залічэнне ўсіх, хто жадае навучацца за ўласныя сродкі...

- ...усе міліцыянеры і **ваеннаслужачыя** ўнутраных войскаў... (М. Дзябёла, І. Грышын. Загад № 4 быць ветлівымі і ўважлівымі.— Зв., 4 студзеня 2005). ...аказала медыцынскую дапамогу **ваеннаслужачаму**... (А. Раманава. Як і належыць афіцэру.— А., № 2, 2005). ...**ваеннаслужачыя** Пінскага пагранатрада (І. Грышын. Бізнес на медзі.— Зв., 14 лютага 2006).

РБС слова *военнослужащий* перакладае менавіта калькай *ваеннаслужачы*. У беларускай мове існуе слова *вайсковец*, якое мае тое ж значэнне, што і *ваеннаслужачы*. Аднак ТСБМ і ТСБЛМ падаюць гэтае слова як размоўнае. У СБМ словы *вайсковец* і *ваеннаслужачы* фіксуюцца як раўнапраўныя. Але ж назоўнік *вайсковец* не вызначаецца той стылістычнай афарбоўкай, якая дазволіла б аднесці яго да размоўнай лексікі. Хутчэй за ўсё, памету *размоўнае* слова атрымала таму, што было

выцеснена з кніжнай мовы рускамоўнай калькай ваеннаслужачы і бытавала ў народных гаворках.

- *Асноўнымі вядучымі “Містэрыі гуку” выступалі... (В. Целяшук. **Артысты, якіх мы купляем.**— Зв., 7 лютага 2006). ...яго вядучым быў знакаміты шоумен... (А. Пукшанскі. **Мы з табою такія падобныя.**— Зв., 8 лютага 2006). Дзякуючы майстэрству вядучага... (М. Касьянава. **Пафестывалілі.**— А., № 8, 2005).*

Доктар філалагічных навук П.У. Сцяцко прапануе ўжываць замест русізма *вядучы* назоўнік *вядоўца*. У беларускіх акадэмічных слоўніках гэтае слова не фіксуецца. Наўрад ці зможа слова *вядоўца* набыць шырокае ўжыванне ў кніжнай мове. Дзеепрыметнік-субстантыват *вядучы* стаў звыклым для моўнікаў і зручным для выкарыстання ў мове. Мы не адмаўляем існаванне ў беларускай мове дзеепрыметнікаў-субстантыватаў з суфіксамі *-уч-* (*-юч-*), *-ач-* (*-яч-*), аднак трэба імкнуцца, каб шырокае ўжыванне гэтых словаформаў не выцясняла з моўнага ўжытку ўласнабеларускія словы.

Элятыўныя формы прыметнікаў

- *Віцебшчына — адзін з прыгажэйшых куткоў Беларусі (С. Машканава. “Спадчына” “Сунічкі” збірае.— В., 17 лістапада 2005).*
- *На яе тэрыторыі захаваліся ў натуральным стане буйнейшыя ў Еўропе адкрытыя нізінныя балоты... (С. Куркач. **Інвентарызацыя балот — са спадарожніка.**— Зв., 1 лютага 2006). ...адна з буйнейшых у рэспубліцы птушкафабрыка... (У. Хількевіч, В. Пазнякоў. **У эпіцэнтры дзяржаўнай палітыкі.**— Зв., 9 лютага 2006).*
- *Ёсць пэўны вопыт ў важнейшых накірунках яе дзейнасці (У. Валодзін. **Ісці да людзей.**— В.Р., 2 лютага 2006). ...вырашае важнейшую задачу аховы прыроды... (М. Шыманскі. **Вёска над балотам.**— Р., 13 чэрвеня 2006).*
- *У гэтым бачыла галоўнае, вышэйшы сэнс жыцця (А. Раманава. **Як і належыць афіцэру.**— А., № 2, 2005). ...хацелася атрымаць вышэйшы бал... (М. Касьянава. **Пафестывалілі.**— А., № 8, 2005).*
- *...паўфінал прэстыжнейшага турніру... (У. Здановіч. **Максім Мірны пачынае і...**— Зв., 10 лютага 2006).*
- *Паехалі шукаць іншага печніка па бліжэйшых вёсках (С. Расолька. **Як мы “пускалі” першы дым з новых печаяў.**— Зв., 15 жніўня 2007). ...у бліжэйшы час... пачнецца ў райцэнтры будаўніцтва новай школы (М. Ждановіч. **Палац у вясковым інтэр’еры.**— Р., 2 лютага 2006).*
- *Падведзены вынікі рэспубліканскага конкурсу лепшых тавараў... (Л. Маршаловіч. **Лепшыя аршанскія тавары.**— В.Р., 4 студзеня 2003). ...пяцьдзесят лепшых пчаляроў... (М. Пыркова. **Мядовы спас**” у*

Мінску.— Зв., 8 жніўня 2007). ...паказалі **лепшыя** вынікі... (У. Абрамовіч. 100 км — за дзень і за ноч.— Р., 6 чэрвеня 2006).

Форма *лепшы* ў значэнні найвышэйшай ступені параўнання прыжылася ў мове мастацкай літаратуры, у жывой народнай мове. Магчыма, з цягам часу гэтая словаформа замацуецца як літаратурная норма і ў якасці найвышэйшай ступені параўнання прыметніка *добры*. А пакульшто нормай з'яўляецца _____.

Кароткая форма дзеепрыметнікаў мужчынскага роду

- *Сам аўтар узнагароджан спецыяльным прызам...* (Г. Веларок. *Не трэба ім сонца чужое...*— В. Р., 1 красавіка 2003). ...**узнагароджан** *граматай райсавета...* (А. Крыштопенка. *Спаборнічалі сельсаветы.*— В. Р., 18 сакавіка 2003).
- **Напісан** *нарыс з цеплынёй і сімпатыяй да нашай зоркі і заклікан садзейнічаць умацаванню ўзаемаразумення...* (А. Дзедзінец. *Бандэраль ад пасла.*— В. Р., 13 ліпеня 2004). ...**напісан** *дагавор аб супрацоўніцтве.* (С. Маішканава. *На карце супрацоўніцтва — Славакія і Аўстрыя.*— В., 3 красавіка 2004).
- ...*тут быў атрыман першы беларускі бензін...* (Наваполацкія сустрэчы.— В. Р., 28 студзеня 2003).

Асобныя рускамоўныя сінтаксічныя канструкцыі

Сказы з рускамоўнымі сінтаксічнымі канструкцыямі	Сказы з уласнабеларускімі спалучэннямі
1. <i>Толькі ты даруй мяне.</i> (А. Касцень. Цягнік да шчасця.— Зв., 6 студзеня 2005).	1. _____
2. <i>Сваімі вачыма паглядзець на такое пасяленне...</i> (У. Сауліч. Старт дадзены.— В. Р., 21 студзеня 2005).	2. _____ <i>такое пасяленне...</i>
3. У <i>першай гадзіне ночы.</i> (А. Пукшанскі. Трагедыя на паляванні.— Зв., 3 жніўня 2007).	3. _____ <i>першай гадзіне ночы.</i>
4. ... <i>гіганцкі парк плошчай каля ста квадратных кіламетраў.</i> (А. Пукшанскі. У былой ГДР ёсць чаму павучыцца.— Зв., 11 верасня 2004).	4. ... _____ <i>каля...</i>
5. <i>Уладзімір Андрэйчанка быў іншай думкі.</i> (У. Сауліч. Каманда раёна трымае экзамен.— В. Р., 9 лютага 2006).	5. ... _____.

Сказы з рускамоўнымі сінтаксічнымі канструкцыямі	Сказы з уласнабеларускімі спалучэннямі
<p>6. ...<i>уступаць у шлюб не па каханню, а па нейкаму разліку...</i> (Ж. Міцкевіч. Ці мае каханне права на рэўнасць?— А., № 5, 2005).</p> <p>7. ...<i>дваццаць заняткаў хоць на два гады расцягнуць па аднаму разу ў месяц</i> (Дз. Альфер. ...Стаць мільярдэрам.— Зв., 1 жніўня 2007).</p> <p>8. <i>А вось што датычыцца аўтэнтычных паясоў, на жаль, у Беларусі захаваліся адзінкі</i> (А. Кляшчук. Слуцкі пояс на радзіме.— Зв., 8 снежня 2006). <i>Што датычыцца прафілактыкі, то кіраўнік вобласці пагадзіўся, што гэта аснова здароўя</i> (У. Сауліч. Каманда раёна трымае экзамен.— В. Р., 9 лютага 2006).</p> <p>9. <i>Што тычыцца заўваг асобным працаўнікам...</i> (А. Ключко. Не так гэта страшна — новы калектыў.— А., № 1, 2005).</p> <p>10. <i>Што датычыць народных традыцый, іх сапраўды засталася мала...</i> (А. Давыдзенка. Насця Рынковіч. “Я хацела б вучыцца...”— А., № 3, 2005).</p>	<p>6. ..._____ <i>шлюб не па каханні, а па нейкім разліку...</i></p> <p>7. ..._____ <i>на месяц.</i></p>

ТЭМЫ ДАКЛАДАЎ
па дысцыпліне спецыялізацыі "Тэорыя і практыка перакладу"

1. З тэорыі перакладу.

(Змест паняцця "пераклад"; аб'ект перакладу; асноўныя прынцыпы, метады, формы перакладу)

Літаратура: № 35, 1968 г., с. 15 - 33; № 36; № 29; № 30.

2. З гісторыі перакладу. (Для 2-х студэнтаў)

Першаму студэнту ахарактарызаваць асноўныя этапы гісторыі сусветнага перакладу.

Літаратура: № 35, 1968 г., с. 34 – 84.

3. З гісторыі перакладу.

Другому студэнту ахарактарызаваць асноўныя этапы гісторыі перакладу савецкага перыяду. Акрэсліць асноўныя тэндэнцыі перакладу.

Літаратура: № 35, 1968 г., с. 115 – 154; № 39, с. 524 – 560 ("Переводы прежде и теперь").

4. З арыфметыкі і алгебры мастацкага перакладу. (Для 4-х студэнтаў):

1 студ.: **Літаратура:** № 39, с. 245 - 348 ("Высокое искусство"), с. 579 - 583 ("На путях к современному стилю", "Словарные ляпусы").

5. З арыфметыкі і алгебры мастацкага перакладу.

2 студ.: **Літаратура:** № № 2; 24; 27; 25; 32; 23; 34; 30.

6. З арыфметыкі і алгебры мастацкага перакладу.

3 студ.: **Літаратура:** № № 1; 11; 22; 16; 18; 19; 20.

7. З арыфметыкі і алгебры мастацкага перакладу.

4 студ.: **Літаратура:** № № 15; 13; 38; 29; 26.

8. Безэквівалентная лексіка і спосабы яе перадачы.

Літаратура: № 35, 1968 г., с. 160 – 192; № 9; № 40.

9. Пераклад фразеалагізмаў, прыказак, прымавак.

Літаратура: № 35, 1968 г., с. 192 – 202; № № 43; 42; 7; 8; 33; 21; 18; 3; 28; 12; 11.

10. Пераклад знешне падобных граматычных канструкцый.

Ахарактарызаваць асноўныя выпадкі граматычнага разыходжання ў рускай і беларускай мовах:

адрозненне ў родзе назоўнікаў, у скланенні прозвішчаў, імён, у скланенні агульных назоўнікаў;

у перакладзе кароткіх прыметнікаў; у перакладзе канструкцый з прыналежнымі прыметнікамі; ва ўжыванні ступеней параўнання прыметнікаў;

адрозненне ў спалучэннях лічэбнікаў 2, 3, 4 з назоўнікамі; у займенніках *некого*, *нечого* і іншых;

у дзеепрыметніках з суфіксамі *-вш-, -ш-, -уц-, -юц-, -ац-, -яц-, -ем-, -им-*;

у кіраванні склонавымі формамі назоўнікаў тыпу *смеяцца над кем-нібудзь* і іншых канструкцый.

Літаратура: Марозава Я.Н. Марфалогія. Ч. 1 і Ч. 2;

Марозава Я.Н. Культура мовы. Лекцыі. (Электронны варыянт у камп'ютэры ў 603 кабінэце); Лепешаў І.Я. Асновы культуры мовы і стылістыкі; Гурскі М. І. Параўнальная граматыка рускай і беларускай моў; Беларуская граматыка – 85; падручнікі па сучаснай беларускай мове; № № 32; 27; 15; 13; 38; 22; 40; 23; 35 і інш.

11. Методыка правядзення перакладу ў школе. (Для 6-х студэнтаў):

1 студ.: 5 кл.

12. Методыка правядзення перакладу ў школе.

2 студ.: 6 кл.

13. Методыка правядзення перакладу ў школе.

3 студ.: 7 кл.

14. Методыка правядзення перакладу ў школе.

4 студ.: 8 кл.

15. Методыка правядзення перакладу ў школе.

5 студ.: 9 кл.

16. Методыка правядзення перакладу ў школе.

6 студ.: 10 -11 кл.

Літаратура да тэм 11 - 16: Падручнік па беларускай мове для адпаведнага класа; + № № 41; 17; 27; 4; 5; 6; 10; 7; 32; 26; 40; 16

ЛІТАРАТУРА

1. Александровіч С. Пераклад — гэта творчасць // ЛіМ, 26 кастрычн. 1960.
2. Баршчэўскі Л. Мастацкі пераклад: Учора, сёння... а заўтра? // ЛіМ, 29 лістапада 1985.
3. Берднік С.К. Аб перакладзе асобных фразеалагізмаў у "Русско-белорусском словаре" (1982) // Беларуская лінгвістыка.— Мн., 1986, вып. 30.
4. Валочка Г.М. Праблема навучання перакладу і ацэнка яго якасці // Род. слова, 1996, № № 6, 9.
5. Валочка Г.М. Пераклад у сістэме моўнага навучання // У час.: Адукацыя і выхаванне.— Мн., 1993.
6. Валочка Г.М. Тэкст на ўроку перакладу // Род. слова, 1993, № № 4, 5.
7. Васюковіч Л.С., Злобін Л.І., Марозава Я.Н. Гучы, родная мова! // Роднае слова, № 7-8, 1992.
8. Васюковіч Л.С. Вяртаюцца кніжкі, імёны... // Віцебскі рабочы, 10 студзеня 1992.
9. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе.— М., 1980.
10. Вярбіла У.М., Лаўрэль Я.М., Яленскі М.Г. Багата, родная ты мова.— Мн., 1988, с. 45 – 48. (Тэксты для перакладу, у тым ліку і для перакладаў-пераказаў пры ўспрыманні мовы на слых)
11. Галь Нора. Слово живое и мёртвое. Из опыта переводчика и редактора.— 3-е изд. — М.: Книга, 1980. (Асаблівую ўвагу звярнуць на раздзелы: I. Берегись канцелярита; IV. Буква или дух?)
12. Киселёв И.А. Русско-белорусский фразеологический словарь.— Мн., 1991.
13. Клышка А. Пра лямант *-уючых* і "лямантуючых"... // Полымя, № 7, 1964, с. 162 – 170.
14. Куприянов В. Требуется переводчик. — Лит. газета, 14 марта 1984.
15. Кусянкоў М.С. Некаторыя праявы руска-беларускай лексічнай інтэрферэнцыі на старонках перыядычнага друку // Культура мовы журналіста: Зб. навук. артыкулаў. — Мн., 1984, вып. 2, с. 37 – 50.
16. Лавар І. Імкненне да натуральнасці (Мастацкі пераклад на старонках "Першацвету") // Першацвет, 1997, № 7, с. 96 – 104.
17. Лаўрэль Я.М. Пераклад у сістэме развіцця звязнай мовы вучняў // Нар. асвета, 1985, № 8.
18. Любімов Ник. Перевод – искусство.— М.: Сов. Россия, 1977, с. 33 - 51.
19. Мориц Юнна. С языка поэзии на язык поэзии // Лит. газ., 3 июля 1985.

20. Навіцкі А. Пераклад — справа творчая // ЛіМ, 23 красавіка 1971.
21. Новикова Л.А. Фразеологизмы в произведениях В.Быкова и их русском переводе // У зб.: Русский язык.— Мн., 1984, вып. 3, с. 67 – 72.
22. Прыгодзіч М. Р. Ленасць дускі, або як выцясняюцца з друку беларускамоўныя словы // Культура мовы журналіста. Зб. навук. артыкулаў. Вып. 5.— Мн., 1990.
23. Рагойша В. П. На шляхах перакладу // У кн.: Рагойша В. І адгукнецца слова ў слове.— Мн., 1992.
24. Рагойша В.П. Проблемы перевода с близкородственных языков.— Мн., 1980.
25. Рагойша В.П. Пераклад — пасол міру // ЛіМ, 30 снежня 1983.
26. Рапановіч Я. Слова трэба шукаць // Польмя, 1967, № 8, с. 237 – 240.
27. Садоўскі П. В. Культурна-моўныя пытанні беларускага перакладу // Польмя, ліпень 1981.
28. Санько Зм. Малы руска-беларускі слоўнік прыказак, прымавак і фразем.— Мн.: Навука і тэхніка, 1991.
29. Семяжон Я. Пераклад — гэта не на плячо з пляча // ЛіМ, 10 снежня 1970.
30. Семяжон Я. Слова перакладчыка // У кн.: Вобраз – 83, с. 127 – 135.
31. Станкевіч Я. Маленькі маскоўска-беларускі (крывіцкі) слоўнічак фразеалёгічны і прыказкаў ды прывітаньні, зычэньні і інш. — Менск, 1992.
32. Сцяцко П. У. Свая сярмяжка нікому не цяжка // Род. слова, 1993, № 4.
33. Трыпуціна Т.М. Фразеалагічныя адпаведнікі ў дзвюх мовах: Фразеалагічныя адзінкі ў арыгінале і ў перакладзе // Пытанні лексікалогіі, фразеалогіі, стылістыкі: Зб. навук. арт.— Мн., 1985. (У кабінэце 603)
34. Трэба перакладаць сэнс (Гутарка Галіны Каржанеўскай з Васілём Сёмухам) // ЛіМ, 15 снежня 1995.
35. Фёдоров А.В. Основы общей теории перевода. 3-е изд. — М.: Высш. шк., 1968; 4-е изд. — 1983.
36. Фёдоров А.В. Введение в теорию перевода.— 2-е изд. — М., 1958.
37. Фёдоров А.В. Искусство перевода и жизнь литературы. — М., 1982.
38. Чорны К. Небеларуская мова ў беларускай літаратуры // Збор твораў: У 8 тамах.— Мн., 1975. Том 8, с. 72 – 85.
39. Чуковский К.И. Высокое искусство. О принципах художественного перевода.— М., 1964.
- Або:** Чуковский К. Собрание соч. в 6 т. Том 3.— М.: Худ. лит., 1966.
40. Шидловский А.В. Лингвистические проблемы перевода на белорусский язык.— Мн., 1978.
41. Яленскі М.Г. Пераклад і метадыка яго правядзення // Нар. асвета, 1984, № 11.

42. Янкоўскі Ф.М. Фразеалагізмы (фраземы) у БРС (1962) // Беларуская фразеалогія, лексікалогія: Зб. арт.— Мн., 1980, с. 61 – 83. (У каб. 603)
43. Янкоўскі Ф.М. Сучасная беларуская мова.— 4-е выд.— Мн.: Выш. шк., 1984, с. 134 – 138.
- (Або: Беларуская мова.— 3-е выд.— Мн.: Выш. шк., 1978, с. 102 – 106).

Репозиторий ВГУ